

Vilniaus universiteto
Filosofijos fakulteto
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas
Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentė
SAMANTA GALINAITYTĖ

**Paauglių mergaičių santuokos Indijoje XXI amžiuje:
Kanyashree Prakalpa atvejo analizė**

MAGISTRO DARBAS

Vadovė – dr. Kristina Dolinina

Vilnius, 2026

Baigiamojo magistro darbo priešlapis

Magistro baigiamojo darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....
.....

.....
(data) (v. pavardė) (parašas)

Magistro baigiamasis darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data) (gynimo komisijos sekretoriaus parašas)

Magistro baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(v. pavardė)

Magistro baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

202.... m. d.

(gynimo data)

Gynimo komisijos pirmininkas:

.....

(v. pavardė) (parašas)

Galinaitytė, Samanta. Paauglių mergaičių santuokos Indijoje XXI amžiuje: *Kanyashree Prakalpa* atvejo analizė: magistro darbas / Samanta Galinaitytė, Šiuolaikinių Azijos studijų programos studentė; mokslinė vadovė dr. Kristina Dolinina; Vilniaus universitetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2026. – 67 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 52 (67 pavad.). Indija, Kanyashree Prakalpa, Vakarų Bengalija, vaikų santuokos, socialinių normų teorija, lyčių nelygybė, moterų įgalinimas, socialinė politika, socialinė apsauga, švietimo prieinamumas.

Magistro darbo objektas – ankstyvų mergaičių santuokų praktika ir jos mažinimo intervencijos XXI amžiaus Indijoje: „Kanyashree Prakalpa” atvejo analizė. Darbo tikslas – išanalizuoti mergaičių santuokų praktikų fenomeną XXI amžiaus Indijoje ir įvertinti „Kanyashree Prakalpa” programos poveikį Vakarų Bengalijos mergaičių ir jaunų moterų įgalinimui, ir ankstyvų santuokų mažinimui. Darbo uždaviniai: aptarti vaikų santuokų fenomeno teorinius modelius ir perspektyvas, išnagrinėti Indijos teisinę ir socialinę vaikų santuokų reguliavimo sistemą, išanalizuoti valstybės ir nevyriausybinių organizacijų vaidmenį, atskleisti socialines, kultūrines ir religines priežastis, lemiančias paauglių santuokų egzistavimą, ištirti „Kanyashree Prakalpa” programos poveikį Vakarų Bengalijoje.

Atlikus etnografinį lauko tyrimą trijose skirtingose mokymosi įstaigose Vakarų Bengalijos Šiaurinio 24-ojo Pargano apskrityje, Indijoje, buvo prieita prie išvados, kad vaikų santuokų praktikų tęstinumą lemia skirtingi veiksniai, tarpusavyje susiję per socialinių, ekonominių, kultūrinių ir institucijų aplinkybių visumą. Tačiau tyrimas parodė, kad mergaičių dalyvavimas švietimo sistemoje yra viena pagrindinių vaikų santuokų prevencijos sąlygų. Remiantis tyrimo duomenimis buvo prieita prie išvados, kad „Kanyashree Prakalpa” taikomos finansinės paramos susiejimas su mergaičių mokymosi tęstinumo ir santuokos atidėjimu iki pilnametystės gali veikti kaip svarbi vaikų santuokų praktikų prevencijos ir įgalinimo priemonė, išskirtinai tais atvejais, kai ankstyvą santuoką lemia šeimos ekonominis nesaugumas. Ilgainiui, šios praktikos mažėjimui būtinas kompleksinis požiūris, apimantis švietimo prieinamumo didinimą, ekonominį šeimų stiprinimą, efektyvesnę nevyriausybinių organizacijų įsitraukimą ir nuoseklią valstybės socialinių ir lyčių normų strategiją.

Magistro darbas gali būti naudingas mokslininkams, politikos formuotojams, nevyriausybiniams organizacijoms ir švietimo sektoriaus atstovams, norintiems geriau suprasti vaikų santuokų mažinimo priemonių veiksmingumą ir prevencines priemones, orientuotas į mergaičių įgalinimą, švietimo prieinamumą ir socialinių normų kaitą.

Turinys

Turinys	3
Įvadas	5
2. TEORINĖ DALIS	10
2.1. Vaikų santuokos kaip socialinis reiškinyss akademiniėje literatūroje	10
2.2. Socialinių normų teorija	13
2.3. Teorinis tyrimo pagrindas	15
3. LAUKO TYRIMO PRISTATYMAS	16
3.1. Medžiagos rinkimo procesas, lauko tyrimo problemos	16
3.2. Tyrimo metodų ir tyrimo dalyvių pristatymas	19
3.3. Tyrimo etika	23
4. EMPIRINĖ DALIS	25
4.1. Kontekstas ir patirtys: nelegalios vaikų santuokų praktikos Indijoje	25
4.1.1. Vaikų santuokų socialinis ir kultūrinis kontekstas Indijoje	25
4.2. Įstatymai ir nuostatos	27
4.2.1. Nevyriausybinių organizacijų ir tarptautinės iniciatyvos	31
4.2.2. Valstybės politika: Vakarų Bengalijos pavyzdys	35
5. KANYASHREE PRAKALPA ATVEJO ANALIZĖ	41
5.1. Programos atsiradimas ir veikimo principas	41
5.2. Programos poveikis	45
5.3. Kritika ir ribotumai	47
IŠVADOS	49
BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS	52
Pirminiai šaltiniai	52
Teisės aktai ir norminiai dokumentai	52
Oficialūs dokumentai, programų puslapiai ir statistiniai šaltiniai	53
Klasikinių tekstų leidimai ir vertimai	54
Antriniai šaltiniai	54

Mokslinė literatūra	54
Tarptautinių organizacijų, NVO ir politikos analizės ataskaitos	56
Žiniasklaidos pranešimai	57
Kita	58
PRIEDAI	60
Priedas Nr. 1	60
Priedas Nr. 2	60
Priedas Nr. 3	62
Priedas Nr. 4	63
Priedas Nr. 5	66
SUMMARY	68

Ivadas

Šiuolaikinis pasaulis, kaip niekada anksčiau, sparčiai juda globalizacijos keliu. Tačiau nepaisant besikeičiančių socialinių, ekonominių ir technologinių procesų, kai kurios problemos vis dar aktualios. Viena iš jų – vaikų santuokos – vis dar išliekančiomis aktualiomis socialinėmis ir ekonominėmis problemomis daugelyje besivystančių pasaulio šalių: Afrikoje, Pietų ir Pietryčių Azijoje ir kai kuriose Lotynų Amerikos šalyse (UNICEF 2025). Šiame kontekste labiausiai išsiskiria Indija – čia gyvena didžiausias mergaičių nuotakų skaičius visame pasaulyje (UNICEF 2018, 4). Manoma, kad apytiksliai trečdalis visų nelegalių vaikų santuokų pasaulyje įvyksta Indijoje – kas sudaro apie 40 procentų visos Indijos moterų populiacijos (UNICEF 2023, 4-5).¹ Nors šios praktikos išlikimas aiškinamas įvairiomis teorinėmis perspektyvomis, Jungtinių Tautų vaikų fondo (toliau – UNICEF) ir Jungtinių Tautų gyventojų fondo (toliau – UNFPA) ataskaitos rodo, kad ši praktika yra glaudžiai siejama su ilgametėmis kultūrinėmis tradicijomis, šeimos garbės samprata, socialinėmis ir ekonominėmis normomis, paprotine ar religine teise ir lyčių nelygybe (UNICEF, n. d.). Šie veiksniai turi reikšmingos įtakos ribojant mergaičių galimybes į išsilavinimą, dalyvavimą darbo rinkoje ir galimybę savarankiškai priimti sprendimus.

Vaikų santuokos šiandieną laikomos vienu didžiausiu žmogaus teisių ir lyčių lygybės problemų pasaulyje (United Nations n. d.). Siekiant spręsti šį reiškinį, tarptautinės organizacijos, kaip Jungtinės Tautos (toliau – JT) ir UNICEF, tokias praktikas laiko žmogaus teisių pažeidimu, turinčiu ilgalaikių pasekmių žmogaus gyvenimo eigai ir platesniam visuomenės vystymuisi (UNICEF 2018, 2). Todėl 2016 metais, UNICEF bendradarbiaujant kartu su UNFPA, pradėjo pasaulinę programą, kuria, iki 2030 metų siekia panaikinti pasaulyje egzistuojančias vaikų santuokų praktikas.

Skaičiuojama, kad vien Pietų Azijos regione gyvena per 290 milijonų mergaičių nuotakų ir tai sudaro apie 45 procentus viso pasaulio mergaičių nuotakų (UNICEF 2023, 4). Indija, viso Azijos regiono nelegalių santuokų kontekste, išsiskiria labiausiai. Vien ten gyvena per 216,6 milijonus tokių vaikystėje susituokusių moterų (Ten pat). Tai paaiškinama tuo, kad Indijoje vaikų santuokos turi ilgą istorinę ir kultūrinę tradiciją. Pavyzdžiui, dar 500 m. pr. Kr. Indijoje susiformavo religinis-teisės aktas „Baudhāyana

¹ Nors terminas „vaikų santuokos“ apima abiejų lyčių nepilnamečius asmenis, šiame darbe šiuo terminu referuojama į praktiką, nukreiptą prieš mergaites.

Dharma-sūtra”, skirtas nustatyti socialines, moralines ir religines taisykles, kuriomis turi vadovautis hinduizmo bendruomenės. Su šiuo aktu atsiranda pirmosios nuorodos, referuojančios į tai, kaip šeimos turėtų elgtis susilaukus dukters. Pavyzdžiui, 4.1.11 *sūtroje* (sanskrt. *sūtra* – trumpa, glausta normatyvinė ar filosofinė taisyklė, būdinga senovės Indijos religiniams ir teisiniams tekstams) teigiama, kad šeimos turėtų ištekinti dukteris prieš joms pradėdant bręsti arba nedelsiant prasidėjus lytinei brandai – kas buvo siejama su pirmosiomis menstruacijomis (Olivelle 1999, 173). Vėliau atsirado dar vienas reikšmingas brahmanistinės teisės ir socialinių normų tekstų rinkinys „Mānava-Dharmaśāstra”, kuriame taip pat aprašomi santuokos normų formavimosi ir jų reguliavimo principai. Jame pabrėžiama tėvo pareiga (sanskrt. *dharma*) laiku ištekinti dukterį, pageidautina dar prieš jai pasiekiant lytinę brandą (Olivelle 2005, 166).

Viduramžių laikotarpiu, maždaug X-XVII amžiuje, vaikų santuokos Indijoje įsitvirtina kaip socialinė praktika. Pietų Azijos teisės tyrinėtojas Werner Menski, ši procesą sieja su kastų sistemos įsigalėjimu ir siekiu išsaugoti socialinę hierarchiją, nes santuoka tuo metu suvokiama kaip kastinio „grynumo” užtikrinimas ir šeimos statuso kontroliavimas (Menski 2003, 315-318, 327-330). Esminį poveikį turėjo patriarchalinių normų stiprėjimas ir moterų socialinio statuso silpnėjimas visuomenėje, dėl to ankstyvos santuokos buvo suvokiamos kaip šeimos pareiga, socialinio statuso ir kontrolės išlaikymas: skaistumo užtikrinimas, šeimos garbės apsauga, tradicinių lyčių vaidmenų užtikrinimas, paklusimas kastinei hierarchijai ir socialinėms riboms (Nanda 2000, 101-104).

Tuo tarpu Britų kolonijinio valdymo laikotarpiu XVII a. pab. – 1947 m. Indijoje, vaikų santuokos tampa socialinių reformų ir teisinių diskusijų objektu. Tuo metu atsiranda pirmosios pastangos riboti ankstyvas vaikų santuokas. Indijos reformatoriai Ishwar Chandra Vidyasagar ir Ram Mohan Roy, kritikuoja šias praktikas ir nori pagerinti moterų padėtį visuomenėje pabrėžiant jų išsilavinimo ir socialinių teisių svarbą. Šių diskusijų rezultatas – pirmieji teisės aktai, skirti teisiškai apibrėžti legalų mergaičių ir berniukų santuokinį amžių: „Įstatymas dėl sutikimo amžiaus” (angl. *Age of Consent Act*) išleistas 1891 metais nustatė minimalų teisėto lytinio gyvenimo santuokoje amžių tarp 10 ir 12 metų amžiaus, bet ne pačios santuokos legalų sudarymo amžių (*Age of Consent Act* 1891, iii-v). Kiek vėliau, 1929 metais, išleidžiamas pirmasis Indijos istorijoje aktas, aiškiai apibrėžiantis minimalaus santuokos amžiaus ribas – „Vaikų santuokų ribojimo įstatymas”, dar žinomas kaip „Sardos aktas” (angl. *Child Marriage Restraint Act*) (*Child Marriage Restrain Act* 1929, 1). Juo įtvirtinama santuokinė 14 metų riba mergaitėms ir

18 metų riba berniukams. Nors pirminė šių įstatymų idėja buvo apriboti vaikų santuokų praktiką, tačiau praktikoje jos įgyvendinimas buvo ribotas dėl itin stiprių tradicinių normų ir visuomenės pasipriešinimo.

Vėliau, po Indijos Nepriklausomybės paskelbimo 1947 metų rugpjūčio 15 dienos, vaikų santuokų klausimas tapo svarbia valstybės socialinės politikos ir teisinių reformų sritimi. Naujai susikūrusi Indijos valstybė norėjo modernizuoti visuomenę ir stiprinti moterų teises, todėl buvo peržiūrėti ir pakoreguoti ankstesni įstatymai. Tuo metu įvyksta svarbiausios teisinės reformos – padidinamas minimalus santuokos amžius: moterims iki 18 metų, o vyrams – iki 21 metų (Menski 2003, 318-320). Tačiau didelių rezultatų tai nedavė. Todėl dar kartą grįžtama prie įstatymų pataisų ir 2006 metais priimamas „Vaikų santuokų draudimo įstatymas“ (angl. *Child Prohibition of Child Marriage*), kuris sustiprina teisinę apsaugą nuo ankstyvų santuokų ir numato griežtesnes sankcijas už jų organizavimą ar skatinimą.

Nors per ilgą istorinį laikotarpį buvo dedamos pastangos riboti šią praktiką Indijoje, pastaraisiais dešimtmečiais pastebimas reikšmingas požiūrio pokytis į šią problemą: daugiau dėmesio pradėta skirti ankstyvų santuokų daromai žalai mergaitėms ir moterims, jų emocinei būklei ir fizinei sveikatai bei poveikį visuomenei plačiąja prasme. Tam Indijos Vyriausybė, bendradarbiaudama su tarptautinėmis organizacijomis ir vietos nevyriausybėmis organizacijomis (toliau – NVO), šią problemą analizuoja platesniame socialiniame ir ekonominiame kontekste. Dar 2016 metais JT paskelbė apie iniciatyvas, skirtas spręsti vaikų santuokų problemą pasauliniu mastu ir išsikėlė tikslą – iki 2030 metų panaikinti pasaulyje egzistuojančias vaikų santuokų praktikas. Indija per šį laikotarpį padarė reikšmingą pažangą: per pastaruosius du dešimtmečius, šių praktikų atvejų sumažėjo nuo 49 procentų 2001 metais iki 23 procentų 2021 metais ir šis progresas yra laikomas vienu stipriausių Pietų Azijos regione (UNICEF 2023, 22-23). Nepaisant gerėjančios situacijos, ankstyvos santuokos vis dar išlieka rimta socialine problema daugelyje Pietų Azijos šalių.

Norint efektyviau spręsti šią problemą, Indijos Vyriausybė visos šalies mastu pradėjo taikyti tikslines socialines programas. 2013 metais, Vakarų Bengalijos valstijoje (toliau – VB), Vakarų Bengalijos Vyriausybės (toliau – VBV) iniciatyva įsteigta paauglių mergaičių įgalinimo programa „Kanyashree prakalpa“ (toliau – KP), orientuota į mergaičių švietimo skatinimą ir ankstyvų santuokų prevenciją, teikiant finansines paskatas mergaitėms, kurios tęsia mokslus ir nesusituokia iki pilnametystės. Tačiau

šalutinis programos tikslas yra kiek įmanoma pavėlinti santuokinį amžių, kad mergaitės prioritetą teiktų aukštojo mokslo ar profesinių įgūdžių įgijimui.

Šios programos efektyvumas ir greitas progresas VB neliko nepastebėtas. Programa sulaukė pripažinimo Indijoje ir tarptautiniu mastu. 2017 metais KP programa apdovanota JT viešojo administravimo apdovanojimu, skirtu už reikšmingus pasiekimus viešosios politikos srityje (United Nations, n. d.). Programa pristatyta kaip inovatyvus socialinės politikos instrumentas, sprendžiantis lyčių nelygybės ir ankstyvų santuokų problemą remiantis ekonomines paskatomis ir švietimo skatinimu. Nors KP programos modelis nebuvo perkeltas į kitas šalis analogiška forma, jos pagrindiniai principai: finansinės paskatos ir mergaičių švietimo skatinimas tapo gerojo pavyzdžio modeliu tarptautinėse iniciatyvose ir skirtingų šalių socialinės politikos priemonėse, įskaitant Afrikos regioną, kur vaikų santuokų paplitimas vis dar išlieka vienas didžiausių pasaulyje (UNFPA, UNICEF 2019, 6-8; Baird et al. 2011, 2, 23-24).

Tačiau norint kritiškai analizuoti vaikų santuokų problemą Indijoje, būtina atsižvelgti į platesnį socialinį ir kultūrinį kontekstą, kuriame ši praktika egzistuoja. Vaikų santuokos turėtų būti suvokiamos ne tik kaip ekonominė ar teisinė problema, bet ir kaip socialinių normų, kultūrinių tradicijų ir lyčių galios santykių išraiška. Todėl vertinant tokių programų kaip KP veiksmingumą, svarbu analizuoti ne vien jų rezultatus, bet ir platesnį poveikį socialinėms normoms, mergaičių galimybes gauti kokybišką išsilavinimą. Atsižvelgiant į aptartą kontekstą, kyla poreikis giliau vertinti KP programos efektyvumą VB mergaičių įgalinimo ir vaikų santuokų praktikų mažinimo kontekste.

Tyrimo problema. Nepaisant teisinio vaikų santuokų draudimo, tarptautinių ir vietos socialinių iniciatyvų, paauglių mergaičių santuokos Indijoje vis dar plačiai paplitusi praktika, ypač socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamose bendruomenėse. Todėl šiuo darbu norima išsiaiškinti, kokį poveikį mergaičių santuokų mažinimui ir jų įgalinimui XXI a. Indijoje turi valstybės lygmens sprendimai, konkrečiai šį reiškinį analizuojant per KP programos atvejį. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, darbe siekiama atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą: kokį poveikį KP programa turi vaikų santuokų praktikų mažinimui ir mergaičių įgalinimui XXI a. Indijoje? Šio darbo tyrimo tikslas – išanalizuoti mergaičių santuokų praktikų fenomeną Indijoje ir įvertinti KP programos poveikį mažinant šią problemą. Šiam tyrimui išsikelti pagrindiniai uždaviniai:

- i. aptarti vaikų santuokų fenomeno teorinius modelius ir perspektyvas;
- ii. išnagrinėti Indijos teisinę ir socialinę vaikų santuokų reguliavimo sistemą;
- iii. išanalizuoti valstybės ir nevyriausybinų organizacijų vaidmenį;

iv. atskleisti socialines, kultūrinės ir religines priežastis, lemiančias paauglių santuokų egzistavimą;

v. ištirti KP programos poveikį VB.

Remiantis tyrimo klausimu, darbe keliama hipotezė, kad valstybės socialinės programos, teikiančios finansines paskatas orientuotas į mergaičių švietimą, prisideda prie vaikų santuokų praktikų mažinimo, nes jos skatina mergaites ilgiau išlikti švietimo sistemoje didinant jų socialinį ir ekonominį savarankiškumą bei turi įtakos ir pačių mergaičių šeimos, t. y. – tėvų pasirinkimui ir sprendimų priėmimui.

Rezultatui pasiekti, darbe taikomi tyrimo metodai: literatūros ir žiniasklaidos straipsnių analizė, statistinių duomenų analizė, lauko tyrimo metu gautų kokybinių duomenų analizė: stebėjimai dalyvaujant, *focus* grupių interviu pusiau struktūruoti interviu, neformalūs pokalbiai, vietovių fotografijos. Darbo metodologinį pagrindą sudaro mokslinės literatūros analizė ir atvejo analizės metodas. Atvejo analizės metodas leidžia išsamiau įvertinti KP programos veikimo principus, jos įgyvendinimo būdus ir pasiektus rezultatus.

Darbas suskirstytas į kelis pagrindinius skyrius. Pirmoje dalyje apžvelgiamas tyrimo aktualumas. Antroje dalyje pristatomi teoriniai požiūriai į vaikų santuokas ir nagrinėjami socialiniai ir kultūriniai veiksniai, turintys įtakos šio reiškinio išlikimui. Trečioje metodologinėje darbo dalyje aptariamos valstybės ir NVO iniciatyvos, skirtos vaikų santuokų prevencijai. Ketvirtoje dalyje pateikiama KP programos atvejo analizė, kurioje nagrinėjamas programos veikimo mechanizmas, jos rezultatai ir reikšmė mažinant ankstyvų santuokų paplitimą. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, apibendrinančios tyrimo rezultatus. Toliau pateikiamas bibliografinis sąrašas, priedai ir santrauka anglų kalba.

2. TEORINĖ DALIS

Vaikų santuokos yra laikomos vienomis didžiausią įtaką turinčių lyčių nelygybės formų ir išlieka aktuali socialine problema daugelyje besivystančių pasaulio regionų. Aukštą reputaciją turinčios tarptautinės organizacijos kaip UNICEF ir UNFPA, deda dideles pastangas šiai nelygybei sustabdyti. Todėl siekiant identifikuoti vaikų santuokų praktiką, šios organizacijos pateikia aiškų pilnamečio asmens amžiaus apibrėžimą ir kriterijus, kuriais būtų galima identifikuoti tokių santuokų praktikas: „Vaikų santuoka yra laikoma bet kokia oficiali santuoka arba neformali sąjunga, kurioje bent vienas asmuo yra jaunesnis nei 18 metų” (UNFPA & UNICEF 2018, 4). Ši praktika vis dar plačiai paplitusi Subsacharinėje Afrikos dalyje, Pietų Azijoje ir Pietų Amerikoje ir apima dvidešimt pasaulio valstybių (Girls Not Brides n. d.). Daugiausia atvejų fiksuojama Nigerijoje – ten 76 procentai mergaičių išteka iki sulaukiant pilnametystės, o 28 procentai mergaičių ištekinamos iki 15 metų amžiaus. Tačiau būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad Nigerijoje nėra teisiškai nustatymo minimalaus teisinio santuokos amžiaus ir asmenys, inicijuojantys tokias santuokas ar kitaip dalyvaujantys jų sudaryme, nėra traukiami teisinėn atsakomybėn.

Šio skyriaus tikslas – aptarti pagrindines teorines prieigas, aiškinančias vaikų santuokų praktikų egzistavimą dabartinės Indijos socialiniame ir ekonominiame kontekste. Akademiniėje literatūroje vaikų santuokos analizuojamos kaip daugialypis reiškiny, siejamas su kultūrinėmis tradicijomis, lyčių nelygybe, skurdu, šeimos išgyvenimo strategijomis ir socialinės kontrolės mechanizmais. Todėl šiame skyriuje vaikų santuokos nagrinėjamos ne kaip pavienis šeimos sprendimas, bet kaip platesnių socialinių, ekonominių ir normatyvinių struktūrų rezultatas. Toks teorinis pagrindas empirinėje darbo dalyje leidžia įvertinti, kurios teorinės perspektyvos geriausiai paaiškina tiriamą atvejį ir kaip jos viena kitą papildo.

2.1. Vaikų santuokos kaip socialinis reiškiny akademiniėje literatūroje

Akademiniėje literatūroje pabrėžiama, kad ankstyvos santuokos gali turėti ilgalaikių pasekmių mergaičių tolimesnei gyvenimo raidai. Jos dažnai lemia ankstyvą mokyklos nutraukimą, ribotas ekonomines galimybes, padidėjusią socialinę ir sveikatos riziką.

Akademiniėje literatūroje vaikų santuokos aiškinamos ne viena izoliuota priežastimi, bet kelių veiksnių sankirta. UNICEF ir UNFPA pateikiamos ataskaitos rodo, kad šios praktikos egzistavimas Indijoje yra paremtas lyčių normų ir lūkesčių egzistavimu, skurdu ir ekonominiais sumetimais, kultūrinėmis ir religinėmis praktikomis, ribotomis galimybės įgyti išsilavinimą (Jha et al. 2016, 10). Mergaitės, kurios susituokia ankstyvame amžiuje, dažniau patiria skurdą, socialinę priklausomybę nuo partnerio ar jo šeimos, taip pat ribotas galimybes dalyvauti viešajame gyvenime. Dėl šių priežasčių, vaikų santuokos gali būti analizuojamos keturiomis pagrindinėmis teorinėmis kryptimis:

- i. kaip kultūrinė tradicija;
- ii. kaip lyčių nelygybės išraiška;
- iii. kaip šeimos skurdo mažinimo strategija;
- iv. ir kaip socialinės kontrolės mechanizmas.

Kultūrinės tradicijos aiškinimas išskiria, kad vaikų santuoka kai kuriose bendruomenėse suvokiama kaip „normali“ ir socialiai sankcionuota praktika, perduodama iš kartos į kartą. UNICEF analizė apie Indiją nurodo, kad aukštą vaikų santuokų praktikų paplitimą taip pat lemia visuomenėje priimtose ir socialiai sankcionuotos normos, o kultūrinės ir religinės praktikos išskiriamos kaip vienos iš nuolat minimų šios praktikos išlikimą lemiančių veiksnių (Ten pat, 10, 21, 23). Ši perspektyva reikšminga tuo, kad vaikų santuokas leidžia matyti ne kaip atsitiktinį pavienės šeimos sprendimą, bet kaip bendruomenėje legitimuotą veiksmą.

Lyčių nelygybės perspektyvai itin tinkamas socialinės ekonomistės, buvusios Tarptautinės feministinės ekonomikos asociacijos prezidentės (angl. *International Association for Feminist Economics*) Nailos Kabeer teorinis karkasas. Autorė moterų įgalinimo procesą apibrėžia kaip procesą, kurio metu asmenys, anksčiau neturėję galimybės priimti strategiškai svarbių gyvenimo sprendimų, šią galimybę įgyja. Pasak Kabeer, įgalinimas tampa suvokiamas kaip galios santykių kaita, kuris atsiskleidžia per tris tarpusavyje susijusias aspektus: išteklius, veiklumą ir pasiekimus (Kabeer 2005, 13-14). Ištekliai sudaro prielaidas veikti, veiklumas atspindi gebėjimą priimti ir įgyvendinti sprendimus, o pasiekimai parodo šio proceso rezultatus. Vaikų santuokų praktikų atveju, ši schema leidžia teigti, kad ankstyva santuoka riboja mergaičių prieigą prie išteklių, mažina jų veiksnumą priimant sprendimus ir blogina ilgalaikius gyvenimo pasiekimus švietimo, darbo ir sveikatos srityse. Nors autorė nekuria specialiai vaikų santuokai taikomos teorijos, jos modelis suteikia labai stiprų analitinį pagrindą šiam reiškiniui aiškinti.

Panašiai vaikų santuokų praktikų egzistavimą aiškina indų ekonomistas ir filosofas, 1998 metais pelnęs Nobelio ekonomikos mokslų premiją už indėlį į gerovės ekonomiką – Amartya Sen, leidžia šią praktiką aiškinti per gebėjimų ir namų ūkio galios santykių ryšį. Autoriaus plėtojama „kooperacinio konflikto perspektyva“ (angl. *Cooperative conflicts*) aiškina, kad šeima nėra savaime harmoningas vienetas. Joje nuolat vyksta derybos, tačiau priimamus sprendimus nulemia nevienoda galia ir nevienodos galimybės veikti (Sen 1990, 17-19, 18-24). Būtent todėl vaikų santuokos gali būti suvokiamos kaip sprendimas, priimamas ne pačios mergaitės laisvos valios ir interesų pasirinkimu, o šeimos strateginių, ekonominių ar reputacinių sumetimų pagrindu. Todėl ši perspektyva leidžia samprotauti, kad ankstyvos santuokos nėra vien egzistuojanti praktika paremta tik archaiškų tradicijų pagrindu, bet taip pat gali būti ir nelygių galios santykių rezultatas.

Vystymosi ekonomikos tyrinėtoja Erica Field ir ekonomikos tyrinėtojas Attila Ambrus, savo darbuose vaikų santuokas analizuoja per ekonominę perspektyvą. Autoriai teigia, kad ankstyvos santuokos gali būti suprantamos kaip būdas sumažinti dukters išlaikymo našta šeimos ūkiui, o jaunesnio amžiaus nuotakos paprastai turi galimybę ištekti už aukštesnio statuso vyrų ir mažesnio kraičio reikalavimu (Field, Ambrus 2008, 885).

Tačiau yra tyrėjų, kurie šią praktiką analizuoja per patriarchalines ir socialines struktūras, tradiciniais lyčių vaidmenimis grindžiamus naratyvus. Toks aiškinimas leidžia manyti, kad tokiose socialinėse sistemose mergaičių gyvenimo trajektorija iš anksto nustatoma šeimos ir bendruomenės lūkesčių ir pasirinkimų, o jų galimybės savarankiškai priimti strategiškai svarbius sprendimus, išlieka ribotos. Socialinės ekonomikos tyrėja Nailos Kabeer teigimu, tai yra įdinga lyčių nelygybės apraiška, kuri daugelyje besivystančių visuomenių pasireiškia per ribotas moterų galimybes dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose ir pačioms būti atsakingoms už savo gyvenimo pasirinkimus, kuriuos gali riboti keletas veiksnių, kaip: institucinis šališkumas, kultūrinės ir ideologinės normos bei asmeninės pasipriešinimo paskatos kaina (Kabeer 2005, 14-16). Kai šios galimybės ribojamos, mergaičių sprendimai dėl išsilavinimo, santuokos ar gyvenimo krypties tampa priimami ne jų pačių, o kitų šeimos ar bendruomenės narių. Todėl ankstyva santuoka gali būti suprantama ir kaip lyčių nelygybės išraiška, kai mergaičių autonomija ir galimybė dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose yra sistemiškai apribojama.

Ankstyva santuoka taip pat gali būti laikoma būdu kontroliuoti mergaičių seksualumą užtikrinant šeimos garbę ir reputaciją. Buvusios „Tarptautinio moterų tyrimų

centro” (angl. *International Center for Research on Women*) tyrėjos Sanyukta Mathur, Anju Malhotra ir Margaret Greene, išleidusios vieną ankstyvųjų ir reikšmingų analitinių publikacijų vaikų santuokų tyrimų lauke, plačiai naudotą tarptautinėje politikoje ir vystymosi tyrimuose, nagrinėja vaikų santuokų poveikį mergaičių teisėms, socialinei padėčiai ir sveikatai. Autorių teigimu, šeimos yra linkusios priimti dukroms žalingus ir nepalankius sprendimus vien tam, kad apsaugotų savo garbę ir orumą. Tai yra susiję su mergaičių skaistumo išsaugojimu iki santuokos, todėl tai neretai tampa viena iš ankstyvos santuokos priežasčių iš baimės patirti gėdą, apkaltas ir negarbę iš bendruomenės ar šeimos narių (Mathur, Malhorta, Greene 2003, 5-7). Tokiose situacijose mergaičių išsilavinimas ar profesinės galimybės tampa mažiau svarbiomis nei jų pačių ar šeimos reputacijos išsaugojimas ar vaidmuo šeimoje. Taigi užuot galėdamos mėgautis įprastomis vaikystės ir paauglystės patirtimis, ir ryšiais su bendraamžiais, mergaitės tampa žmonomis ir motinomis be potencialo ir ateities galimybių formuoti savo ateitį. Autorės taip pat pastebi, kad ankstyva santuoka stipriai riboja mergaičių švietimo galimybes, nes prieiga prie formalaus ar neformalaus ugdymo dažnai keičiama į buitines ir žmonos pareigas bei vaikų gimdymą. Šios teorinės perspektyvos leidžia manyti, kad ankstyvos santuokos nėra tik kultūrinė tradicija ar ekonominiais pagrindais paremta praktika, bet taip pat gali būti suvokiama kaip socialinės galios santykių bei lyčių nelygybės išraiška.

2.2. Socialinių normų teorija

Nors yra nemažai tyrėjų, nagrinėjančių bendruomenėse sąveikaujančių individų elgesio ir sprendimų priėmimo modelius, socialinių normų teorija laikoma viena svarbiausių teorinių perspektyvų analizuojant socialinį elgesį šiuolaikinėse bendruomenėse. Socialinių mokslų filosofijos ir racionalaus pasirinkimo teorijos atstovė Cristina Bicchieri aiškina, kad socialinės normos reguliuoja individų elgesį per socialinius lūkesčius, t. y. – individai atsižvelgia ne tik į tai, ką kiti daro, bet ir į tai, ką jie laiko tinkamu elgesiu (Bicchieri 2017, 8-9). Ji išskiria du lūkesčių tipus: „empirinius lūkesčius” ir „normatyvinius lūkesčius”. Pirmasis kalba apie tai, kad individas turi lūkestį, kaip kiti elgsis konkrečioje situacijoje. Antrasis kalba apie individo tikėjimą į tai, ką kiti mano, ir ką jis turėtų daryti (Ten pat, viii-ix). Kitaip tariant, individas elgiasi tam tikru būdu todėl, nes tikisi, kad ir kiti taip elgsis, ir kad kiti mano, kad taip elgtis reikia. Autorė pabrėžia, kad šis skirtumas yra svarbus analizuojant žmonių socialinį elgesį

bendruomenėse, nes tokiu būdu galime įvertinti ar individas elgiasi pagal įprastą savo elgesio modelį, ar pagal socialines normas.

Bicchieri pažymi, kad individų elgesį gali lemti konkretūs grupės formuojami elgsenos lūkesčiai. Kitaip tariant, grupėje gali būti skirtingų individų su skirtingais elgsenos modeliais ir įsitikinimais, tačiau autoritetingumą įgyja tik tie individai, kurių elgesys ir vertinimai individui turi svarbią reikšmę (Ten pat, 35-38). Besiformuojant elgsenos lūkesčiams, tuo pačiu formuojasi ir socialinis spaudimas, kuris laikomas nukrypimu nuo elgesio normų ir baudžiamas nuobaudomis, kaip: pasmerkimu, socialiniu atstumimu, reputacijos praradimu, ar grupės nepritarimu (Ten pat, viii-x). Todėl šis Bicchieri teorinis aiškinimas yra itin vertingas tyrinėjant vaikų santuokų praktikas, nes socialinės normos gali išlikti net ir tada, kai individai sąmoningai suvokia tokių praktikų daromą žalą, bet dėl jaučiamo bendruomenės spaudimo, yra ne tiesiogiai verčiami sąmoningai elgtis prieš savo valią (Ten pat, 56-60). Tokiose situacijose socialinė stigma ar reputacijos praradimo baimė gali paskatinti šeimas laikytis visuotinai palaikomų tradicinių praktikų.

Socialinių normų ir žalingų praktikų tyrėjai, ilgamečiai UNICEF išorės bendradarbiai-tyrėjai Gerry Macki ir John LeJeune, aktyviai prisidėję prie įvairių metodologijų rengimo, mokymų programų kūrimo ir teorinių socialinių normų taikymo vaikų apsaugos srityje, savo mokslinių tyrimų lauke pagrindinį dėmesį skiria žalingų praktikų tyrinėjimui. Autorių nuomone, žalingų praktikų atsisakymas yra siejamas su kolektyviniu socialiniu procesu, o ne individualiu asmens ar šeimos pasirinkimu (Mackie, LeJeune 2009, 3-5). Šeimų sprendimai yra paremti stebėjimu ir vertinimu, ką darys kiti, ir kaip į jų pasirinkimą reaguos bendruomenė. Kad įvyktų realus esminis pokytis, pirma turi susiformuoti pirmųjų atsisakančių grupė, kuri per savo naują elgesio modelį organiškai įtrauktų kitus bendruomenės narius, kol naujo elgesio modelio poveikumas taptų progresuojantis ir socialiai priimtinas visai bendruomenei (Ten pat, 5-7). Todėl viešas įsipareigojimas šiame kontekste įgauna esminę reikšmę, nes jis transformuoja tarpusavio lūkesčius. Tačiau, kai naujai atsiradusi praktika tampa visuotinė, žmonėms pradeda atrodyti, kad ji yra natūrali, neišvengiama ar net naudinga. Ši perspektyva leidžia paaiškinti, kodėl ankstyvos santuokos gali išlikti net ir tais atvejais, kai jos yra teisiškai draudžiamos.

Apibendrinant, socialinių normų teorija leidžia suprasti, kad vaikų santuokos nėra vien individualūs, racionaliais šeimų pasirinkimais paremtos praktikos. Tai yra socialinis reiškinys, egzistuojantis dėl kolektyvinių bendruomenės lūkesčių ir jose vyraujančių

socialinių normų. Todėl ši teorinė perspektyva mano darbe laikoma aktualiausia analizuojant tyrimo metu gautus duomenis, KP programos ir NVO veiksmingumą nelegalių vaikų santuokų praktikų kontekste.

2.3. Teorinis tyrimo pagrindas

Remiantis aptarta literatūra, šiame darbe mergaičių santuokų praktikos analizuojamos pasitelkiant kelias pagrindines teorines perspektyvas: socialinių normų teoriją, lyčių nelygybės teoriją ir kultūrinės tradicijos aiškinimą. Šios teorinės kryptis leidžia analizuoti ankstyvų santuokų praktikų fenomeną skirtingais moksliniais pjūviais. Kultūrinės tradicijos aiškinimas išskiria, kad vaikų santuoka kai kuriose bendruomenėse gali būti suvokiama kaip „normali“ ir socialiai sankcionuota praktika, perduodama iš kartos į kartą. Socialinių normų teorija padeda suprasti, kaip bendruomenės lūkesčiai ir socialinis spaudimas gali prisidėti prie ankstyvų santuokų praktikų egzistavimo, tačiau tuo pačiu gali reikšti ir tai, kad bendruomenės gali būti linkusios reorganizuoti senas praktikas ir tradicijas naujomis. Lyčių nelygybės teorija leidžia analizuoti struktūrinius galios santykius, kurie gali riboti mergaičių galimybes dėl jų asmeninio pasirinkimo. Visos šios akademinės perspektyvos įrodo, kad bet koks vaikų santuokų praktikų tyrinėjimas nėra įmanomas be bendruomenės įtakos vertinimo tyrimo metu tirtosioms grupėms.

3. LAUKO TYRIMO PRISTATYMAS

3.1. Medžiagos rinkimo procesas, lauko tyrimo problemos

Apie VBV įsteigtą paauglių mergaičių įgalinimo schemą – KP – sužinojau visai atsitiktinai, skaitydama tuometines Pietų Azijos regiono aktualijas. Dėmesį patraukė straipsnio antraštė „Vakarų Bengalijos Vyriausybei įsteigtas prestižinis Jungtinių Tautų apdovanojimas“ (The Economic Times, 2017). Straipsnyje rašoma apie VB Vyriausiosios Ministrės Pirmininkės Mamatos Banerjee tarptautinį įvertinimą, už nuopelnus įgyvendinant socialines strategijas, skatinant paauglių mergaičių įtrauktį bendrojo ugdymo įstaigose. Vyriausiosios ministrės teigimu, šis apdovanojimas yra „istorinis laimėjimas, Vakarų Bengalijos ir visos Indijos pasididžiavimas“ (Ten pat).

Pradėjus analizuoti kitus žiniasklaidos straipsnius, dėmesį patraukė gausus teigiamos ir liaupsinančios informacijos kiekis, kurią lydėjo kontraversiški skaitytojų komentarai. Labiausiai sudomino 2019 metais „The Hindu“ publikuotas straipsnis „Kanyashree stipendijos neapsaugo nuo prekybos žmonėmis“ (The Hindu, 2019). Jame pateikiamos įvairios patirtys apie VBV negebėjimą užtikrinti paauglių mergaičių apsaugą nuo neteisėtų santuokų ir prekybos vaikais, atvejus. Šios programos veiksmingumu privertė suabejoti tai, kad šis straipsnis buvo vienintelis viešai kritikuojantis KP programos kompleksinį poveikį mergaičių įgalinimui ir jų apsaugai visuomenėje. Dvejonių kėlė ir tai, kaip nauja socioekonominė programa, stipriomis kultūrinėmis ir tradicinėmis normomis pasižyminčioje visuomenėje, gali greitai pažaboti vieną opiausių šalies problemų – vaikų santuokų praktikas, vaikų teisių pažeidimus, seksualinės prievartos ir smurto apraiškas.

Išnagrinėjus viešojoje erdvėje laisvai prieinamus žiniasklaidos ir mokslinius straipsnius, Valstybės institucijų pateikiamus oficialius statistinius duomenis, 2019 metų liepos 15 – rugsėjo 7 dienomis, atlikau etnografinį lauko tyrimą VB valstijoje, Indijoje, kurio metu lankiausi skirtingų VB regionų valstybinėse mokyklose ir institucijose. Tyrimo metu aplankiau vienuolika ugdymo įstaigų, iš kurių keliose sėkmingai pavyko atlikti išsamius tiriamuosius stebėjimus.

Pirminis tyrimo tikslas buvo judėti kiek įmanoma daugiau per skirtingus saitus, skirtingus visuomenės sluoksnius, neapsiribojant vienu VB regionu. Tačiau sėkmingus ir išsamius lauko tyrimo rezultatus pavyko gauti tik trijose mokyklose, esančiuose tame

pačiame VB regione – Šiauriniame 24-ajame Pargane (žr. Priedas Nr. 1, 2). Svarbu pažymėti tai, kad tyrimo metu dauguma respondentų teigė gyvenantys Kalkutos mieste. Taip yra todėl, kad Šiaurinis 24-asis Parganas priklauso Kalkutos urbanistinei miesto zonai – tai trečia pagal gyventojų skaičių metropolinė zona Indijoje po Delio ir Mumbajaus (The Civil India). Viso tyrimo metu stengiausi išlikti reflektivia „aplinkybių etnografe“ pritaikant daugiavietės etnografijos principus, kad plačiau atskleisčiau skirtingas respondentų patirtis (Marcus, 1995). Tam neatsitiktinai tyrimo laiką pasirinkau liepos-rugsėjo mėnesius – tuo metu prasideda nauji mokslo metai, o rugpjūčio 14 dieną švenčiama KP diena. Prieš šią dieną, VBV, visoje valstijoje organizuoja įvairaus pobūdžio edukacinius renginius, taip atkreipdami dėmesį į švietimo ir mokslo svarbą mergaitėms. KP dieną, Vyriausybės bei *panchayatų* (Indijos vietos savivaldos institucijų) darbuotojai, rengia parodomuosius pasirodymus: šokių, meno, sporto, kompiuterinio raštingumo konkursus, kuriuose išskirtinai dalyvauja KP mergaitės ir švietimo įstaigų darbuotojai. Pavyzdžiui, likus trims savaitėms iki šventės pradžios, miestuose atsirado skirtingi KP plakatai, kuriuose vaizduojama KP paauglių mergaičių karjeros galimybės (žr. Priedas Nr. 3). Tai viso tyrimo metu mane skatino sekti įvykių eigą ir aktyviai dalyvauti procesuose t. y. – sekti svarbiausius įvykius ir stebėti žmonių nuotaikas ir reakcijas, įsilieti į kasdienybę bei patirti, kas iš tiesų yra aktualu.

Apskritai „ėjimas į lauką“ viso tyrimo metu buvo komplikotas ir sudėtingas. Kad galėčiau lankytis uždaruose renginiuose, valstybinėse mokyklose ir bendrauti su jose besimokančiomis mergaitėmis, administraciniu ir pedagoginiu personalu, turėjau gauti oficialų VBV leidimą. Tam, kad jį gaučiau, teko ne kartą praverti VB Moterų, vaikų vystymosi ir socialinės gerovės ministerijos darbuotojų duris (toliau – MVVSGD, angl. *Department of Women & Child Development & Social Welfare*), tačiau nuolat sulaukdavau neigiamo atsakymo. Galiausiai kreipiausi į Lietuvos Respublikos generalinį konsulą Kalkutoje Arvindą Kumarą Sukhanį, su prašymu padėti susisiekti su departamento ministre Sanghamitra Ghosh ir pristatyti mane, kaip tyrėją. Generalinio konsulo dėka netrukus sulaukiau prašymo ministrei pristatyti savo tyrimo planą.²

Gavusi oficialų leidimą, turėjau raštiškai pasižadėti, kad visa surinkta informacija bus naudojama moksliniais tikslais, tyrimo eigą iš anksto suderinus su VB MVVSGD, Ministrės Pirmininkės kabinetu. Įsipareigojau, kad gauta informacija tyrimo metu

² Po pirmųjų nesėkmingų bandymų užmegzti dialogą su VB MVVSGD darbuotojais, pati savarankiškai pradėjau lankyti valstybines mokyklas, kalbinti juose dirbančius pedagogus ir vyresnio amžiaus mergaites bei jų tėvus. Mokyklų administracinis personalas atsisakydavo bendradarbiauti be VBV oficialaus leidimo.

nedisponuosiu žurnalistiniais tikslais ar kitais būdais nemenkinsiu VBV ir jos žmonių reputacijos. Svarbu paminėti, kad išduotas leidimas fiziškai man nebuvo įteiktas. Ministrės Pirmininkės kabinetas galėjo įpareigoti mokyklų vadovus leisti tyrėjai atlikti tyrimą ir suteikti jai prieigą prie reikiamos informacijos. Tačiau net ir gavus reikiamą leidimą, atvykus į mokyklas, turėdavau informuoti VBV, kad jie žodžiu informuotų mokyklos personalą apie leidimą man atlikti tyrimą. Taip buvo suvaržytos mano galimybės nepriklausomai ir savarankiškai nešališkai judėti per tyrimo saitus.

Tačiau net ir turint VBV oficialų leidimą, tyrimo eiga nebuvo sklandi. Prieš vykdama į Indiją, iš anksto susidariau sąrašą (rėmiausi žiniasklaidos straipsniais, NVO, statistiniais ir geografiniais duomenimis) mokyklų, kurias ketinu aplankyti. Gavus leidimą tyrimui atlikti, sutikau laikytis pateikto mokyklų sąrašo, kuriose man suteikiamas oficialus leidimas lankytis. Jis buvo trumpas, dauguma mokyklų išsidėsčiusios Kalkutos urbanistinėse miesto vietovėse, kur mergaičių santuokų atvejų skaičius fiksuojamas mažiausias. Tačiau džiugino tai, kad dvi mokyklos sutapo su ankstesniu mano pasirinkimu. Mokyklas teko pasirinkti greitai, neturėjau galimybės susipažinti su pateiktų mokyklų rajonų socialine ir geografinė padėtimi.

Norėdama, kad mano atliekamas lauko tyrimas būtų kiek įmanoma objektyvesnis ir nešališkas nuo vietinės valdžios primestų nurodymų, laikiausi savo pirminio tyrimo plano – savarankiškai judėti per saitus. Po užtrukusių pastangų, duris atvėrė dvi mokyklos: JVM mokykla Šiaurinio 24-ojo Pargano apskrityje ir MSK vyresniųjų tipo medresė (pusiau privati mokykla, išlaikoma vietinių maldininkų ir VBV) Šiaurinio 24-ojo Pargano apskrityje.³ Abi mokyklos viena nuo kitos geografiškai nutolusios, išsidėsčiusios skirtingose rajonuose, turinčiuose savitą kultūrinę, etninę, religinę sudėtį bei socialinę padėtį (žr. Priedas Nr. 2). Su VBV leidimu, lauko tyrimą atlikau CVM medresėje, Šiaurinio 24-ojo Pargano apskrityje.⁴

Nemažai laiko užtruko tarpinstitucinių susitikimų planavimas, kurie dažnai būdavo atšaukiami, o įvykę nesuteikdavo tyrimui apčiuopiamos naudos. Nemažai laiko atėmė ir dažnos religinės šventės, kurių metu valstybinės įstaigos nedirbo, o mokyklos nevykdė

³ Siekiant užtikrinti duomenų anonimiškumą, mokyklų pavadinimai šiame darbe yra užkoduoti trimis raidėmis, kurios neturi sąsajos su mokyklų trumpiniais. Taip pat neminimos tikslios mokyklų vietos, tokios kaip rajonų ir gatvių pavadinimai, tačiau išlaikomas apskrities žymėjimas, suteikiantis kontekstą miesto orientacijai. Abiejose mokyklose lankiausi VBV ir jos nebuvo pateiktame sąrašė.

⁴ JVM mokykla nutolusi apie 60 kilometrų nuo Kalkutos centro, o MSK medresė nutolusi 15 kilometrų nuo Kalkutos centro, CVM medresė nutolusi 12 kilometrų nuo Kalkutos centro. Atstumai matuoti nuo „Howrah Junction“ traukinių stoties.

ugdymo proceso. Vsi dėlto, itin vertingos informacijos suteikė interviu ir neformalūs pokalbiai su KP programos sumanytoja ir įgyvendintoja, buvusia VB MVVSGD ministre, o dabar VBV vyriausiąja sekretore Roshni Sen. Taip pat su Kalkutos universiteto prof. doc. Arijita Dutta, kuri, bendradarbiaudama su VBV ir tuometine VB MVVSGD ministre Sen, prisidėjo prie KP projekto rengimo ir įgyvendinimo. Tuo tarpu mano tyrimo metu VB MVVSGD ministrės pareigas ėjusi Sanghamitra Ghosh, nesutiko duoti interviu.⁵

Nors „ėjimas į lauką“ viso tyrimo metu buvo varginantis ir komplikotas, tačiau tai skatino nenuleisti rankų ir laikytis užsibrėžto tikslo. Tai buvo savotiškas savęs išbandymas, kurio metu sėkmingai įgyvendinau visus savo – kaip tyrėjos – išsikeltus tikslus: ištyriau KP programos perspektyvas skirtinguose religiniuose (musulmonų ir hinduistų, bendrojo ugdymo (hinduistų dominuojančios vidurinės mokyklos, griežto mokymo medresės, liberalios medresės tipo vidurinės mokyklos), socialiniuose ir ekonominiuose (kaimo ir miesto) sluoksniuose. Taip pat sėkmingai pavyko ištirti VBV ir valstybinių mokyklų vaidmenį skatinant mergaičių raštingumą ir švietimą, užkertant kelią neteisėtoms vaikų santuokoms. Viso tyrimo metu tikėjausi aktyvaus NVO susidomėjimo ir įsitraukimo, tačiau nei viena organizacija nepareiškė noro bendradarbiauti.

Nepaisant to, kad tyrimo eiga buvo ypač sudėtinga ir reikalaujanti atkaklaus nusiteikimo, labiausiai smalsumą žadino ir motyvavo vietinių nuostabos ir institucijų nenoras bendradarbiauti tiriant KP programos poveikį paauglėms mergaitėms. Reikšmingą palaikymą jaučiau iš Roshni Sen ir Arijita Duttos, kurios susitikimų metu suteikė prieigą prie vertingos tyrimui informacijos ir skatino mane judėti pirmyn.

3.2. Tyrimo metodų ir tyrimo dalyvių pristatymas

Atlikdama tyrimą stengiausi kuo geriau suprasti KP programos aktualumą, jos poveikį ir veiksmingumą mergaitėms bei jų šeimoms, įsigilinant į mergaičių kasdienę rutiną ir savęs – kaip moters – suvokimą visuomenėje ir šeimyninėje aplinkoje. Dėmesio skyriau mergaičių gyvenamosios vietos ir bendrojo ugdymo įstaigų aplinkos vertinimui, jų tyrinėjimui. Man taip pat svarbu buvo suprasti, kokioje vertybinėje, socialinėje ir

⁵ Nuo 2025 metų VB MVVSGD pareigas eina politikė Shashi Panja, turinti gydytojos išsilavinimą.

ekonominėje aplinkoje auga informantės, ir kokią prevencinę vaidmenį vaikų santuokų kontekste atlieka pedagogai, vietos institucijų, *panchayatų* ir NVO darbuotojai.

Tyrimo metu siekiau sužinoti, ką respondentės ir jų tėvai žino apie KP programą, kaip ją suvokia ir kokią apčiuopiamą naudą patiria ją įgydami.⁶ Šiam tyrimui atlikti pasirinkau daugiavietę etnografiją (angl. *Multisited ethnography*; Marcus 1995, 113) tam, kad geriau suprasčiau KP programos veiksmingumą kovojant su nelegalių vaikų santuokų praktika, nagrinėsiu veiksnius, lemiančius šeimų sprendimą ar pačių mergaičių pasirinkimą sudaryti tokią santuoką, jų motyvus ir aplinkybes, sudarančias prielaidas tokioms praktikoms egzistuoti.

Tyrimo metu buvo apklaustas ribotas skaičius respondentų, o pats tyrimas apsiribojo vienoje VB apskrityje. Nors mokyklos geografiškai nutolusios, išsidėsčiusios skirtingose miesto kultūrinėse erdvėse, viena nuo kitos skyrėsi religine sudėtimi, miesto ir kaimo landšaftu, gyventojų gyvenimo būdu bei socialiniu ir ekonominiu užimtumu, tyrimo metu gauti rezultatai neatskleidžia programos įgyvendinimo lygio visos valstijos mastu – tai labiau atvejų analizės.⁷ Kokybinio tyrimo metodas sudarė galimybę analizuoti sisteminės situacijas ir geriau suprasti tiriamųjų grupių elgseną, taip pat ištirti, kodėl ir kaip priimami sprendimai. Nors tokio tyrimo metu gauta informacija atspindi tik specifinius atvejus, o bendros išvados yra hipotetinės, dėl tyrimo metu tirtų mokyklų geografinio išsidėstymo, religinių, socioekonominių ir kultūrinių skirtumų, tyrėjai tai suteikė galimybę pajusti vyraujančias tendencijas paauglių mergaičių įgalinime neteisėtų santuokų kontekste.

Šis tyrimas buvo atliktas naudojantis antropologijai specifiniu etnografiniu dalyvaujančiu stebėjimu. Jo metu nuolat pildžiau dienoraštį, kurio rašymui taikiau C. Geertz „tiršto aprašo“ metodą, detaliai ir kruopščiai dokumentuodama susitikimų ir tyrimo metu gautą informaciją (Čiubrinskas 2007, 11, 173, 215). Kadangi tyrimo eiga buvo nepastovi ir nuolat kintanti, šis metodas leido susistemizuoti surinktus duomenis, o juos išanalizavus keisti tolesnius tyrimo žingsnius.

⁶ Tyrimo metu paaiškėjo, kad dauguma respondenčių neturi pakankamo supratimo apie pagrindinę KP programos idėją, tačiau didžioji dauguma gebėjo aiškiai ir tiksliai įvardinti programos privalumus: finansinę paramą (stipendijas), mokyklinių prekių krepšelio lengvatas, popamokines veiklas. Tuo tarpu didžioji dalis tėvų gebėjo aiškiai įvardinti pagrindinę KP programos tikslą, tačiau kaip pagrindinį programos privalumą įvardino finansinę paramą, o ne mergaičių mokslinį raštingumą ar jų teisių apsaugą ir skatinimą.

⁷ Tyrimo metu siekiau išsiaiškinti, kokią įtaką KP programa turi visuomenės požiūriui į mergaičių išsilavinimą ir neteisėtas vaikų santuokas. Tam buvo apklaustos įvairios žmonių grupės: programos paramos gavėjos ir jų šeimos nariai, VBV darbuotojai, mokytojai ir mokyklų administracinis personalas.

Iš viso tyrimo metu atlikti penkiolika pusiau struktūruotų interviu. Buvo apklaustos 8-12 klasių moksleivės ir jų tėvai, mokytojai ir mokyklos administracinis personalas, VBV ir *panchayatų* darbuotojai, kiti asmenys, prisidėję prie KP programos sukūrimo. JVM mokykloje tyrime dalyvavo 8-12 klasių moksleivės – iš viso 18 mergaičių 12-18 metų amžiaus, 6 tėvai, 3 pedagogai ir 2 mokyklos administracijos darbuotojai. MSK vyresniųjų medresėje apklaustos 8-10 klasių moksleivės (11-12 klasių mokykloje nėra). Iš viso tyrime dalyvavo 18 mergaičių 13-18 metų amžiaus.⁸ Prieš atliekant tyrimą neformalių pokalbių metu su mokyklos personalu buvo aptartas KP programos veiklos įgyvendinimas. CVM vidurinės medresės tipo mokykloje buvo apklaustos 9-12 klasių moksleivės – iš viso tyrime sutiko dalyvauti 45 mergaitės 14-19 metų amžiaus (žr. Priedas Nr. 4). Medresės administracinis personalas atsisakė dalyvauti interviu ar teikti bet kokią papildomą informaciją.

Interviu atlikimo vietą su tirtosiomis grupėmis pasirinkau mokyklos erdvę tam, kad informantai galėtų patogiai jaustis būdami sau pažįstamoje ir saugioje aplinkoje. Tai man padėjo greičiau įgyti tiriamųjų grupių pasitikėjimą ir užmegzti glaudesnius tarpusavio ryšius. Tačiau ne mažos reikšmės tyrimo eigai turėjo mano ir vertėjos lytis, manant, kad moteris moterį gali suprasti geriau.⁹ Pavyzdžiui, pirmojo interviu metu CVM medresėje, dalyvaujant mokyklos personalui, kurį sudarė vyrai, jautėsi informančių nepasitikėjimas įstaigos darbuotojais: jos atrodė suvaržytos, į klausimus atsakinėjo nerišliai, nuolat žvilgčiojo į mokyklos darbuotojus, darė ilgas pauzes. Paprašius mokytojus palikti tyrimo patalpą, interviu kokybė pasikeitė: informantės rišliau ir išsamiau atsakinėjo į klausimus, dalinosi savo asmeninėmis patirtimis ir išgyvenimais, palaikė pokalbį ir inicijavo diskusijas.

Tuo tarpu JVM vidurinėje mokykloje pirmųjų interviu metu dalyvavo dvi mokytojos, o jų buvimas nedarė neigiamos įtakos sklandžiai tyrimo eigai. Anaiptol, tyrėja ir vertėja įgavo didesnę informančių pasitikėjimą: jos noriai dalinosi asmeninėmis

⁸ Šioje medresėje lankiausi keturis kartus ir dėl iškilusio pavojaus saugumui, tyrimą nutraukiau. Kadangi mano gyvenamoji vieta buvo vos už 400 metrų nuo šios mokymo įstaigos, apsaugos darbuotojų buvau informuota, kad pas mane ne kartą bandė apsilankyti vyresnio amžiaus vyrai, kuriuos pavyko identifikuoti iš stebėjimo kamerų įrašų. Psichologinį ir seksualinį priekabiavimą patyriau apsilankymų medresėje metu: lytėjimą, nešvankaus turinio juokelius, meilų bendravimą, todėl prieš paskutinį suplanuotą tyrimo etapą (tėvų ir mokytojų apklausą), svarsčiau atšaukti. Galiausiai mokyklai buvo uždraustas bet koks bendradarbiavimas su manimi, natūraliai ši tyrimo dalis neįvyko.

⁹ Viso tyrimo metu man padėjo vertėja, su kuria bendradarbiavau lankydamasi mokyklose VB. Vertėja buvo mano draugė, 34 metų Kalkutos gyventoja, įgijusi vaikų pedagogės išsilavinimą. Kartu su ja dalyvavome susitikimuose, kuriuose dėl tirtųjų grupių ribotų anglų kalbos gebėjimų kilo komunikacinis barjeras. Interviu, kurie vyko bengalų arba hindi kalbomis, su manimi dalyvavo vertėja.

istorijomis, rišliai ir išsamiai atsakinėjo į klausimus. Tikėtina, kad tyrėjos ir vertėjos lytis turėjo įtakos tyrimo metu informacijos apimčiai, todėl buvo gauta daugiau duomenų apie nelegalių santuokų atvejus artimoje informančių gyvenamojoje aplinkoje. Pažymėtina, kad visa tyrimo procesų eiga, vykdyta švietimo įstaigose, buvo atlikta iš anksto suderinus su įstaigų administracijos personalu. Visos jų metu vykdytos veiklos: susitikimai su mergaitėmis, interviu atlikimas, susitikimai su tėvais, buvo derinami per mokyklų administracinį personalą. Pirma su mokymosi įstaigomis suderindavome tyrėjos poreikius, o mokytojai informuodavo tėvus, todėl visi interviu vyko tik su tomis mergaitėmis, kurių tėvai davė sutikimą tai daryti.

Prieš užmezgant atviresniam dialogui, informantės dažnai neigė girdėjusios ar žinančios apie vaikų santuokų praktikas artimoje aplinkoje. Klasėje buvo jaučiamas kaltės, gėdos ir nejaukumo jausmas kalbant šia tema, ypač JVS vidurinėje mokykloje. Mokytojams prabilus apie neseniai įvykusius nelegalių santuokų atvejus, moksleivės tarsi nusimetė drovumo ir gėdos jausmą, pradėjo pasakoti apie atvejus, įvykusius jų klasiokų rate.

Visiškai priešingas patirtis atskleidė MSK medresės moksleivės. Interviu metu jos drąsiai, kaip apie visiškai natūralią praktiką, dalinosi istorijomis apie savo bendraamžių ar seserų santuokas – vienos tokių santuokų privalumais, kitos – neigatyviomis patirtimis. Kadangi interviu metu respondentės atskleidė ir asmeninių šeimos istorijų, siekiant užtikrinti konfidencialumą, jų vardai bus pakeisti.

Tyrimo metu išryškėjo kitas svarbus aspektas – religija. Kadangi lauko tyrimas buvo atliktas skirtingų tipų ugdymo mokyklose: mišrioje hinduistų ir musulmonų, bet hinduistų dominuojančioje JVM vidurinėje mokykloje, visiškai musulmoniškoje MSK ir mišrioje musulmonų ir hinduistų, bet musulmonų dominuojančioje CVM medresėse, buvo galima įžvelgti esminių skirtumų tarp abiejų tipų mokyklų moksleivių ir administracinio personalo požiūrio į religingumą. Pavyzdžiui, priešingai nei kitose tiriamosiose ugdymo įstaigose, JVM musulmonėms mergaitėms neprivaloma dėvėti kūno ir galvos apdangalų ar kitų religinį tapatumą simbolizuojančių elementų. Tuo tarpu tirtųjų medresių klasės ar pastato pusės suskirstytos pagal lytį, o jose besimokančios mergaitės privalėjo dengti savo kūno dalis, taip nurodo jų išpažįstamos religijos taisyklės. Pedagoginį medresių personalą atstovavo tik vyriškos lyties atstovai, kai tuo tarpu JVM mokyklos pedagogų komandą sudarė abiejų lyčių atstovai.

Viso tyrimo metu buvo įdomu stebėti skirtingą respondentų požiūrį ir pasitikėjimą ugdymo įstaiga. Pavyzdžiui, JVM vidurinės mokyklos respondentės savo ugdymo įstaigą

įvardino teigiamai, išreikšdamos betarpišką pasitikėjimą mokyklos personalu, o pačią mokyklą laikė saugiu ir patikimu prieglobsčiu vaikų santuokų kontekste.¹⁰ Tyrimo metu paaiškėjo, kad mokyklų darbuotojai yra pirmieji asmenys, į kuriuos kreipiasi mergaitės dėl planuojamos ar jau sudarytos nelegalios santuokos. Todėl ne ką mažiau dėmesio skirta išanalizuoti šeimų ir mokytojų požiūriui į schemos veiksmingumą bei jos naudą ar žalą paauglėms mergaitėms. Tam stengiausi kuo geriau pažinti ugdymo įstaigų ir paauglių gyvenamosios vietos aplinką.

Priešingas įspūdis susidarė lankantis MSK ir CVM medresėse. Ten buvo jaučiamas mergaičių apatiškumas, pasyvumas (ypatingai M S K medresėje), nenorėjimas įsitraukti į pokalbį, vengimas akių kontakto. Mokyklos aplinka skurdi ir neįtraukianti, o tyrimo metu buvo jaučiama, kad vyriškos lyties personalas riboja asmeninės tapatybės formavimąsi, skatina pasyvų susilaikymą. Bendruomenės jausmo nebuvimas taip pat leido įžvelgti neigiamą įtaką mergaičių asmenybės formavimuisi ir saugios aplinkos vystymuisi.

3.3. Tyrimo etika

Gerbdama VBV prašymą ir tiriamųjų grupių teises bei orumą, tyrimas buvo atliekamas laikantis pagrindinių socialinių tyrimų etikos reikalavimų. Visi tyrimo metu dalyvavę dalyviai buvo iš anksto informuoti apie tyrimo tikslą, duomenų rinkimo metodus, jų naudojimo paskirtį bei tyrimo metu taikytus anonimiškumo ir konfidencialumo principus.

Svarbu pažymėti, kad tyrime dalyvavo ir nepilnamečiai asmenys, kurių dalyvavimui buvo taikyti itin griežti etiniai kriterijai. Prieš įtraukiant nepilnamečius asmenis į tyrimą, kiekvienoje mokykloje, kurioje buvo atliekamas tyrimas, tyrėjos prašymu buvo paskirtas atsakingas asmuo (mokytojas ar administracijos darbuotojas, dažniausiai moteriškos lyties), kuris viso tyrimo metu bendradarbiavo padedant atrinkti

¹⁰ JVM personalas glaudžiai bendradarbiauja su vietos *panchayatu* vaikų santuokų prevenciniame kontekste. Mokytojai ir kiti personalo darbuotojai, sužinoję apie planuojamą tokią santuoką, deda pastangas įtikinti šeimą arba kitaip sustabdyti nelegalią veiklą. Neretai mokykla tampa saugiu prieglobsčiu vaikams, bandantiems apsisaugoti nuo tokios veiklos. Pavyzdžiui, prieš man atvykstant į tyrimo lauką, mokytoja informavo, kad savaitę prieš moksleivė pranešė, kad ją biologinis tėvas planuoja ištekinti. Mokyklos personalas, kartu su *panchayato* darbuotojais, atvyko prieš santuokos ceremoniją, tačiau tėvo apsisprendimo pakeisti nepavyko. Mergaitė daugiau mokykloje nepasirodė, o jos buvę bendraklasiai patikino, kad jų bendraklasė jų kaime nebegyvena. Mergaitė priklausė KP programai.

tyrimo savanores. Suformavus mergaičių-savanorių grupes (grupės buvo formuojamos pagal mergaičių lankomą klasę), buvo prašoma gauti jų tėvų ar globėjų sutikimą, kurie vėliau patys įsitraukė į tyrimo eigą.

Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo metu buvo nagrinėjamos jautrios visuomenei temos, o interviu ir neformalių diskusijų metu dalyvavo bendraklasiai, jų tėvai ar mokyklos darbuotojai, interviu ir neformalios diskusijos vykdytos užtikrinant dalyvių emocinį ir fizinį saugumą. Todėl šiame darbe laikomasi griežtų anonimiškumo ir konfidencialumo principų siekiant užtikrinti nepilnamečių, jų šeimos narių, globėjų ir mokymo įstaigų darbuotojų saugumą bei jų tapatybės duomenis – tyrime nenaudojami tikrieji informantų vardai, koduojamos jų gyvenamosios vietovės, ugdymo įstaigų pavadinimai, taip pat NVO pavadinimai, kuriuose dirba ar savanoriauja informantės, išskyrus tuos atvejus, kai informacija buvo gauta iš VBV darbuotojų ar kitų asmenų, kurie tiesiogiai susiję su KP programos įgyvendinimu.¹¹

¹¹ Tyrimo metu buvo renkama vizualinė informacija. Šiame kontekste terminas „vizualinė“ reiškia, kad duomenys buvo renkami, analizuojami ir pristatomi ne tik verbaline, bet ir vizualine forma (Petružytė, 2009, 247-248). Šiame darbe fotografijos kartu su aprašymais leis geriau pajusti tiriamųjų grupių bendrojo ugdymo įstaigų ir gyvenamųjų vietovių aplinką. Fotografijos šiame darbe naudojamos kaip viena iš faktinių pateikčių.

4. EMPIRINĖ DALIS

4.1. Kontekstas ir patirtys: nelegalios vaikų santuokų praktikos Indijoje

Tam, kad empiriniai duomenys atsiskleistų ir būtų tinkamai analizuojami nelegalių vaikų santuokų kontekste XXI a. Indijoje, pirma turi būti paaiškintas specifinis šalies socialinis, ekonominis, politinis ir kultūrinis kontekstas, kuriame gyvena, veikia ir sąveikauja informantės, bei kaip jos reflektuoja savo patirtis ir žinias. Tyrime dalyvavusios mergaitės ir jų tėvai suvokia, kad santuokos nesulaukus legalaus pilnametystės amžiaus yra laikomos neteisėtomis, tačiau vienoms tai – socialinio judumo ir jų teisių suvaržymas, kitoms – natūralus, bendruomenėje paplitęs ir praktikuojamas kultūrinis ir socialinis paprotys.

Šiame skyriuje aptariamos bendros vaikų santuokų praktikų tendencijos Indijoje, apžvelgiamas istorinis, politinis, įstatyminis, visuomenės nuostatomis ir požiūriu grįstas vaikų santuokų kontekstas. Svarbiausias dėmesys skiriamas VB valstijai, kurioje 2019 metų UNICEF duomenimis, gyvena per 42 procentus mergaičių ir moterų, t. y. per 22 milijonus tokių vaikystėje susituokusių moterų, įskaitant ir tuos atvejus, kai santuoka buvo sudaroma ir jų pačių sutarimu, nesulaukus legalaus santuokos amžiaus (UNICEF 2019, 7-9). Nors vaikų santuokų praktikų paplitimas skiriasi priklausomai nuo valstijos ir joje vykdomos mergaičių įgalinimo politikos, VB su kaimyninėmis valstijomis: Utar Pradešu, Bihar, Maharaštra ir Madja Pradešu, išlieka pagrindinėmis vaikų santuokų praktikų paplitimo teritorijomis Indijoje (Ten pat, 9; Girls Not Brides n.d). Nors vaikų santuokų praktikų atvejų vis fiksuojama mažiau, jos vis dar išlieka viena ryškiausių lyčių nelygybės formų Indijoje, paliekančių negrįžtamą žalą mergaičių gyvenimams. Taip pat šis progresas yra laikomas nepakankamu, kad būtų pasiektas JT Darnaus vystymosi tikslas – pažaboti vaikų santuokų praktikas iki 2030 metų (UNICEF 2019, 3). Tam, kad tikslas būtų pasiektas, vaikų santuokų praktikų mažinimo tempas turi didėti iki keturių kartų (Ten pat, 20).

4.1.1. Vaikų santuokų socialinis ir kultūrinis kontekstas Indijoje

Vaikų santuokų praktikų reiškinys Indijoje turi galias istorines ir kultūrinės tradicijas ir daugelyje bendruomenių siejama su patriarchalinės lyčių normomis, šeimos

garbės samprata, socioekonominiu pažeidžiamumu ir istoriškai susiformavusiomis giliomis tarpusavio bendruomeninėmis tradicijomis. Dėl šių veiksnių, šeimos garbės samprata (angl. *honour*) Indijos kontekste, tampa vienu svarbiausiu socialinių mechanizmu, palaikančių vaikų santuokų praktiką (Gupte 2013, 72-74). Taip yra todėl, nes mergaitės elgesys, seksualumas ir socialinis mobilumas yra tarpusavyje glaudžiai siejami su visos šeimos reputacija – dukros suvokiamos kaip socialinio statuso, moralumo ir bendruomenės reputacijos dalis. Būtent todėl dar ankstyvoje paauglystėje santuoka tampa legitimiu, socialiai priimtiniu būdu reguliuoti mergaitės – ypač dar ankstyvos paauglystės laikotarpiu – seksualumą, taip bandant išvengti galimos socialinės stigmos rizikos.

Tarptautinėje akademinėje literatūroje pabrėžiama, kad šeimos garbės ir orumo samprata turi stipresnę reikšmę mažiau urbanizuotose teritorijose, kuriose socialiniai sprendimai suvokiami per kolektyvinę kontrolę ir bendruomeninius tarpusavio ryšius, todėl dažnai atvejais šeimos elgesys gali tapti visuotinai vertinamu objektu (UNICEF 2023, 4-5). Tai galima paaiškinti per socialinių normų teorijos kryptį. Bicchieri teigimu, individų elgseną lemia konkretūs grupės formuojami lūkesčiai, tačiau tuo pačiu formuojasi ir socialinis spaudimas, kuris laikomas nukrypimu nuo elgesio normų ir baudžiamas nuobaudomis: pasmerkimu, socialiniu atstumimu, reputacijos praradimu ar grupės nepritarmu (Bicchieri 2017, viii-x, 35-38). Dėl šios priežasties, vaikų santuokos Indijoje gali išlikti net ir tada, kai individai sąmoningai suvokia tokių praktikų daromą žalą, bet dėl jaučiamo bendruomenės spaudimo yra ne tiesiogiai verčiami sąmoningai elgtis prieš savo valią. Santuoka – šiuo atveju – tampa mechanizmu, padedančiu šeimos nariams išlaikyti socialinę hierarchiją ir bendruomeninę tapatybę per mergaičių socialinę kontrolę, o besiformuojanti socialinė stigma ar reputacijos praradimo baimė gali skatinti šeimas laikytis visuotinai palaikomų tradicinių praktikų.

Šiame kontekste itin svarbi kraičio tradicija (angl. *dowry*).¹² Kraičio tradicija Indijoje tiesiogiai siejama su patriarchaline giminystės linija, kurioje dukra laikoma „ištekančia“ į vyro šeimą, o sūnus – šeimos linijos, turto ir socialinio statuso tęsėju. Daugelyje bendruomenių, ši praktika vis dar egzistuoja kaip įsitikinimas, kad jaunesnio amžiaus mergaitės santuoka gali sumažinti kraičio dydį ar palengvinti santuokos

¹² Kraičio tradicija Indijoje yra istoriškai susiformavusi santuokinių mainų praktika, kai nuotakos šeima perduoda jaunikio šeimai materialias ar finansines dovanas santuokos metu jaunikio šeimai mainais už tai, kad jaunikio šeima sutiko priimti jų dukrą į šeimą. Šiandieną, daugelyje bendruomenių, ši praktika išliko socialiai normalizuota ir glaudžiai susijusi su patriarchaline šeimos struktūra ir socialiniu statutu.

organizavimo procesą. Todėl kraičio tradicija sukuria ekonominį motyvą dukrą ištekinti anksčiau, ypač tose regionuose, kuriose skurdas ir žemas išsilavinimo lygis riboja šeimų socialines ir ekonomines galimybes (UNICEF 2023, 4, 28-29; Gaurav, Weaver 2023). Nors ši kraičio davimo, priėmimo ar reikalavimo tradicija Indijoje oficialiai uždrausta 1961 metais įvedus „Kraičio uždraudimo aktą“ (angl. *Dowry Prohibition Act*), pasak ekonomistų, tyrinėjančių socialinę nelygybę Indijos visuomenėje – Chiplunkar ir Weaver – atliktus analizės duomenis, kraičio tradicija kaimiškose Indijos vietovėse nuo XX a. 3-ojo dešimtmečio iki 1975 metų išaugo nuo 38 iki 88 procentų (Gaurav, Weaver 2023). Pasakok autorių, dabartiniame Indijos socialiniame kontekste, kraičio praktikos vis labiau praranda kultūrinę ir tradicinę reikšmę, bet įgauna ekonominę vertę, ypač tarp socioekonomiškai pažeidžiamų visuomenės grupių.

Nors pastaraisiais dešimtmečiais matomas tendencingas vaikų santuokų praktikų mažėjimas, ši praktika Indijoje vis dar išlieka įsitvirtinusi socialinėse, kultūrinėse ir ekonominėse struktūrose, ypač tose regionuose, kuriuose fiksuojami dideli skurdo atvejai ir menkas gyventojų išsilavinimo lygis. Tam tiesioginės įtakos turi ir individualūs šeimos pasirinkimai, kurių sprendimai gali būti sąlygoti bendruomenės lūkesčių bei šeimos orumo ir garbės išsaugojimu. Tam, kad būtų pasiektas realus pokytis, būtina didinti švietimo prieinamumą jaunoms mergaitėms, stiprinant jų savarankiškumą ir mažinant šeimų socioekonominį pažeidžiamumą.

4.2. Įstatymai ir nuostatos

„Privalome savo politinę demokratiją paversti socialine demokratija. Politinė demokratija negali egzistuoti, jei ji neturi socialinės demokratijos pagrindo.“

– dr. B. R. Ambedkar

Daugiau nei 140 metų Indijos Vyriausybė ir pilietinė visuomenė įstatymais siekia pažaboti vaikų santuokų praktikas šalyje (Nirantar Trust 2015, 5). Socialinius ir kultūrinius papročius, kaip ir vaikų santuokas, reformuoti ėmėsi Britų imperijos karūna, Indijai tapus Britų kolonijinės imperijos dalimi. Britų valdymo laikotarpiu, vakarietiškos idėjos ir papročiai turėjo reikšmingos įtakos vietinių reformistinio judėjimo atsiradimui, nukreiptam prieš vaikų santuokas. Baudžiamojo kodekso pakeitimai, naujų įstatymų leidimai, pakeitė teisinę viršenybę prieš pamatinėmis laikytas religines (svarbiausiomis

laikytos hindusistinės normos) ir kultūrinės vertybės. Tik praėjusio amžiaus pabaigoje visuomenės dėmesį patraukė pagrindinės žmogaus socialinės vertybės. Žmogus pradėtas suvokti ne kaip priklausantis skirtingoms kastoms, religijoms, regionams, kalboms ar bendruomenėms, o kaip sudarantys vienalytį „tautos kūną“, nepaisant jo lyties ar amžiaus skirtumų. Todėl 1929 metais pakartotinai buvo inicijuotos Baudžiamojo kodekso pataisos, kurios mergaičių santuokinį ir teisiškai leidžiamo lytinių santykių amžiaus ribą pavėlinimo dvejais metais – iš 10 į 12 metus (Ten pat).

1927 metais teisininkas, visuomenės reformatorius Hari Singh Gour Indijos „Sutikimo amžiaus nustatymo komitetui“ (angl. *The Age of Consent Committee*) pateikė įstatymo projektą, kuriame siūloma pavėlinti mergaičių santuokinį amžių iki 14 metų. Komitetui išanalizavus projektą, buvo pateiktos įstatymo projekto tobulinimo rekomendacijos bausti asmenį už santuokos sudarymą, jei jis nesilaiko nustatytos santuokos amžiaus ribos (Ten pat, 179-180). Šis Gour projektas sulaukė vis daugiau to meto garsių vietos politikų ir akademikų įsitraukimo. Vienas iš jų – Har Bilas Sarda – teisėjas ir visuomenininkas, siekęs užkirsti kelią vaikų santuokų ir jaunų mergaičių seksualiniam išnaudojimui. Jis inicijavo įstatymo projektą, kuriuo siūlė apriboti vaikų santuokų praktikas tarp hinduizmo išpažinėjų, tokias santuokas skelbiant negaliojančiomis, jei vienas iš sutuoktinių jaunesnis nei teisės aktuose nustatytas minimalus santuokinis amžius (Ten pat, 180). Po aršių, kelis metus trukusių diskusijų, 1929 metais priimamas „Vaikų santuokų apribojimo aktas“, (angl. *Child Marriage Restrain Act*), kurį iniciavo pats Sarda. Tai pirmas šuolis Indijos istorijoje, kai vaikų ir moterų teises saugoti ir ginti buvo išleistas teisinis įstatymas, galiojantis visoms religinėms grupėms.

Naujai priimti įstatymai sukėlė tam tikrą neapibrėžtumą sakralioms, šimtmečius egzistavusioms hinduistinėms santuokos ir seksualinio gyvenimo normoms bei tradicijoms. 1955 metais priimtas „Hinduistų santuokos aktas“ (angl. *The Hindu Marriage Act*), iki šių dienų laikomas vienu iš pamatinių hinduistų santuokos teisės šaltinių. Tai pirmasis oficialus dokumentas, kuris įtvirtino iki šiol galiojantį minimalų teisinį santuokinį amžių vyrams ir moterims – sutuoktinė turi būti ne jaunesnė kaip 18 metų amžiaus, o sutuoktinis – ne jaunesnis kaip 21 metų (The Hindu Marriage Act 1955, 4-5). Per daugiau nei penkis dešimtmečius trukusios reformų įgyvendinimo pertraukos, 2006 metais Indijos Vyriausybė atnaujino pastangas kovai prieš nelegalias vaikų santuokas. Tais metais buvo priimtas „Vaikų santuokų draudimo aktas“, (angl. *Prohibition of Child Marriage Act, 2006*, toliau – VSDA), kuriuo įtvirtinta baudžiamoji

atsakomybė už vaikų santuokų praktiką, už kurias numatytas iki dvejų metų laisvės atėmimo bausmė ir (arba) piniginė bauda iki 100000 Indijos rupijų asmenims, sudarantiems, organizuojantiems ar skatinantiems tokias santuokas. Tačiau didžiausiu pasiekimu yra laikomas įstatymo teisinis pagrindas, saugantis jaunos asmenis nuo nelegalių santuokų praktikų ir įgalinantis teismus taikyti naujas teisinio poveikio priemones anuliuoti tokio pobūdžio santuokas, skelbti jas neteisėtomis ir teisiškai patraukti atsakomybėn tokių santuokų organizatorius.

Šiandien, Indijoje vaikų teises saugo įvairūs įstatymai, draudimai ir reguliavimai, tačiau pagrindiniu įstatymu nelegalių vaikų santuokų kontekste laikomas VSDA. Šis aktas ne pirmą kartą apibrėžia sąvoką „vaikas“ Indijos teisinėje sistemoje, tačiau jis iš naujo ir aiškiai ją suformulavo vaikų santuokų teisės kontekste, nustatydamas, kad vaiku laikomas asmuo, nesulaukęs 21 metų, jei tai vyras, ir 18 metų, jei tai moteris, todėl bet kokia santuoka tarp vaikų, jaunesnių nei įstatyme nustatyta amžiaus riba, yra laikoma negaliojančia (VSDA 2006, 2, 4). Tačiau yra tam tikrų aplinkybių, kai vaikų santuokos anuliuojamos ir yra laikomos automatiškai negaliojančiomis nuo pat sudarymo momento net ir be vieno iš šalių oficialaus rašytinio prašymo. VSDA įstatymo 12 skirsnyje nurodoma, kad nepilnamečio santuoka yra laikoma negaliojančia nuo pat pradžių, jei ji sudaryta esant prievartos ar išnaudojimo aplinkybėms: i) jei nepilnametis asmuo (dažniausiai mergaitė) buvo pagrobtas ar kitais būdais atskirtas nuo teisėtų biologinių tėvų ar globėjų siekiant sudaryti santuoką; ii) jei per jėgą arba kitomis apgaulingomis formomis buvo priverstas ar išviliotas iš savo gyvenamosios vietos ir sulaikomas toli nuo savo biologinių tėvų ar globėjų be pateisinamos priežasties siekiant sudaryti santuoką; iii) jei nepilnametis asmuo buvo parduotas, nupirktas ar kitaip išnaudotas santuokos sudarymo tikslais, įskaitant prekybą žmonėmis, seksualinį išnaudojimą po santuokos ar bet kokią kitą veiklą, nukreiptą amoraliems tikslams vykdyti – tokios santuokos yra laikomos negaliojančiomis (Ten pat, 4-5).

Įstatyme taip pat įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už šio įstatymo nesilaikymą. Pavyzdžiui, suaugęs vyras, vyresnis nei 18 metų, sudaręs santuoką su nepilnamečiu asmeniu, yra baudžiamas laisvės atėmimo bausme iki dviejų metų, ir (arba) baudžiamas pinigine bausme iki 100000 Indijos rupijų bauda. Analogiškos nuobaudos skiriamos ir asmenims, sudariusiems, inicijavusiems ar kitaip vadovavusiems tokios santuokos įvykdymui. Jei įrodoma, kad vaiko biologiniai tėvai arba globėjai inicijavo, prisidėjo ar kitaip dalyvavo santuokos organizavimo procese ir (arba) nebandė jos sustabdyti (vykdoma jų žinioje), už tokią nusikalstamą veiką jiems taikoma baudžiamoji

atsakomybė (Ten pat, 3-4). VSDA galioja visuose Indijos valstijose, išskyrus Džamu ir Kašmyro teritorijas, taip pat taikomas visiems Indijos piliečiams Indijos Respublikos teritorijoje ir už jos ribų.

Tačiau tam, kad įstatymai vienodai veiktų ir galiotų visos Indijos mastu, jie pavieniui turi būti priimti atskirų Indijos valstijų Vyriausybių. To nepadarius, kiekvienos valstijos Vyriausybė savarankiškai nusprendžia, kokie įstatymai galios jų valdomoje jurisdikcijoje. Todėl VSDA siekiama pakeisti vaikų santuokų praktiką „legalumo“ interpretacijas ir pakeisti 1995 metų „Hinduistų santuokos aktą“, taip pat panaikinti 1929 metais įsigaliojusį „Vaikų santuokų apribojimo aktą“ (Ten pat, 5-6).

Apie skirtingas Indijos valstijų Vyriausybių pozicijas vaikų santuokų praktikų kontekste ir su jomis priimtus įstatymų rezoliucijas, plačiai aprašoma socialinėje žiniasklaidoje. Pavyzdžiui, 2021 metų rugsėjo 20 dieną skirtingose naujienų portaluose aptariamas Pandžabo ir Harjanos Aukščiausiojo teismo skyriaus kolegijos priimtas nutarimas santuoką, sudarytą su nepilnamečiu asmeniu (šiuo atveju moteriškos lyties), būtų laikoma teisiškai galiojančia, jei mergaitė, sulaukusi 18 metų, nesikreips dėl santuokos nutraukimo. Indijos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad toks Pandžabo ir Harjanos teismo nuosprendis yra neteisėtas ir negaliojantis (Times of India, 2021). Analizuojant Pandžabo ir Harjanos priimtą nutarimą, svarbu atkreipti dėmesį į šių valstijų demografinę raidą. Gimstamumas tūkstančiui gyventojų ir naujagimių lyties santykis yra sociodemografinis rodiklis, parodantis gyventojų lyčių sudėtį. Harjana ir Pandžabas laikomi „raudonosiomis valstijomis“, kuriose fiksuojamas didžiausias lyčių disbalansas Indijoje. 2011 metų Indijos gyventojų surašymo duomenimis, Harjanoje moterų ir vyrų ne proporcingumas siekė 88:100, Pandžabe – 90:100, kai „natūralus“ demografinis rodiklis pasaulyje laikomas 100:105 (Census of India 2011; Human Rights Watch 2019). Nors abiejose valstijose lyčių disbalanso kreivė mažėja, vaikų santuokų praktika ir jų prekyba vis dar išlieka paklausė dėl neproporcingos demografinės raidos (The Print 2020).

Panašūs įstatymų pakitimai vyksta ir kitose Indijos valstijose. 2021 metais Radžastano Vyriausybė pateikė „Radžastano privalomos santuokų registracijos įstatymo pakeitimo projektą“ (angl. *Rajasthan Compulsory Registrations of Marriage Amendment Bill, 2021*), kuriuo įpareigoja sutuoktinius arba jų tėvus ar globėjus naujai sudarytą santuoką įregistruoti per 30 kalendorinių dienų, jei nuotaka ir jaunikis buvo jaunesni nei įstatymiškai numatytas legalus santuokos amžius. To nepadarius sutuoktiniams, tai

privalo padaryti jų tėvai ar globėjai. Kitu atveju santuoka laikoma negaliojančia (India Today 2021).

4.2.1. Nevyriausybinių organizacijų ir tarptautinės iniciatyvos

Nuo aštuntojo dešimtmečio NVO skaičius pasaulyje sparčiai auga (Ahmed 2011, 817). Azijoje, kaip ir kitose besivystančiose pasaulio valstybėse, NVO ne tik prisideda prie žmonių socialinio ir ekonominio gerovės kūrimo, bet atlieka svarbų vaidmenį mokslo srityje: inicijuoja mokslinius akademinius tyrimus, teikia strategines apžvalgas, siūlo inovatyvius problemų sprendimo būdus. Tačiau NVO išteklių skirtingoms pasaulio šalims paskirstomi netolygiai. Dažniausiai išteklių paskirstymas priklauso nuo organizacijos mandato, donoro prioritetų, krizės šalyje masto, gyventojų skaičiaus, skurdo, konfliktų ir veiklos istorijos konkrečioje šalyje. Indijai, tarptautinių NVO dėmesys natūraliai būna didesnis nei daugeliui kitų šalių. Tai lemia didelis šalies gyventojų skaičiaus ir konkrečios problemos mastas. Pavyzdžiui, 2023 metų UNICEF duomenimis, Indijoje gyvena apie trečdalis pasaulio vaikų nuotakų, todėl natūralu, kad vaikų santuokų mažinimo programoje ji gauna pakankamai nemažai tarptautinio dėmesio.

Centrinio Indijos statistikos instituto 2009 metų surašymo duomenimis, Indijoje įregistruota per 3,3 milijonus NVO. 2020 metais tokių organizacijų sąrašas pasipildė dar dešimčia tūkstančių (ICNL 2021). Platus vietinių NVO kūrimasis ir aktyvus skirtingų bendruomenių įsitraukimas į pilietinę veiklą, leidžia daryti prielaidą, kad nevyriausybiniis sektorius Indijoje įtraukia vis didesnes pilietiškai angažuotas įvairaus amžiaus žmonių grupes. Atkreiptinas dėmesys ir į labiausiai pažeidžiamas žemiausiam socialiniam sluoksniui priklausančias žmonių grupes – jos drąsiau išreiškia savo pilietinę valią, aktyviau įsitraukia į įvairias socialines ir visuomenines veiklas, bendradarbiauja su vietinėmis organizacijomis ar kitaip prisideda prie bendruomenės, gyvenamosios vietovės ar tam tikrų grupių gerovės kūrimo.¹³

¹³ Indijoje gyvena įvairios žmonių grupės, kurios susiduria su skirtingais iššūkiais, yra priskiriamos pažeidžiamiausių grupėms: moterys ir merginos, vaikai, dalitų adivasų ir genčių (*Scheduled Caste, Scheduled Tribes, Other Backward Classes*) bendruomenėms priklausančios asmenys, LGBTQ+, asmenys su negalia, vyresnio amžiaus žmonės ir šalies viduje perkelti asmenys (angl. *Internally Displaced Persons*).

Specifinis bendruomenės sutelktumas pasijautė bendraujant su JVS mokyklos mergaičių tėvais. Individualių pokalbių metu buvo jaučiama didelė vietinės NVO HDWS svarba ir įtaka vietinių moterų ir mergaičių kasdieniam gyvenimui:

„Viskas pasikeitė, kai įsikūrė HDWS [organizacija]. Tada moterys ten pradėjo ieškoti darbo ar veiklos ir mes ten dalindavomės savo išgyvenimais, namų buitiniais. Mus labai palaikė organizacija ir bendromis jėgomis įkūrėme moterų ir mergaičių švietėjišką programą. [...] Dabar lankome mokyklas, vedame mokymus ir turime kas savaitinius moterų susitikimus...“¹⁴

Bendraujant su informantėmis ir jų šeimos nariais, buvo jaučiamas ypatingas tarpusavio palaikymo ir pagarbos ryšys – tarsi jos pačios kurtų saugią, pagarbią ir atvirą moterų bendruomenę. Priya, 43 metų, organizacijos savanorė, savo iniciatyva su kitomis bendramintėmis įkūrė paskaitų ciklą mergaitėms apie pirmąsias menstruacijas, kurių metu mergaitės supažindinamos su higienos priemonėmis, lytinio gyvenimo klausimais ir jų metu plintančiomis ligomis, taip pat mokomos atskirti seksualinę prievartą nuo abipusiu sutarimu grindžiamus lytinius santykius. Taip pat buvo sukurtas atskiras lytiškumo ugdymo mokomasis ciklas berniukams, kurio metu supažindinama su menstruacijomis. Priyos teigimu, tokia idėja kilo, kai jos dukrai mokykloje prasidėjo pirmosios menstruacijos, kurių metu patyrė gėdą. Supratusi, kad mokykloje vaikai nėra mokomi apie kūno higieną lytinį švietimą ir ankstyvų lytinių santykių žalą, savo iniciatyva sukūrė paskaitų ciklą paaugliams.^{15, 16} Tai patvirtina JVS mokykloje interviu metu apklaustų tėvų patirtys. Jie teigė pastebintys menką mokyklos personalo įsitraukimą šviečiant moksleivius visuomenei aktualiais klausimais kaip apie: lytinį gyvenimą ir su juo siejamas rizikas, ankstyvų santuokų žalą, prekybą vaikais ar mergaičių įgalinimą, kurio metu buvo išreikštas stiprus pasitikėjimas vietinėmis NVO.

Trijų vaikų motina, 42 metų Šomina interviu metu išreiškė nusivylimą pedagogų abejingumu:

¹⁴ Autorės interviu su informante Nr. 2 kaimo vietovėje, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla 2019 m. liepos 30 d.

¹⁵ 2011 metų surašymo duomenimis, 89 % Indijos kaimo gyventojų gyvena namų ūkiuose, kuriuose trūksta tualetų. Dėl šios priežasties, moterys ir mergaitės yra priverstos rasti būdų, kaip susitvarkyti su menstruacijų higiena. Dėl patiriamos gėdos ir papildomo dėmesio, jos yra priverstos savo higieną rūpintis slapčia arba tamsiuoju paros metu, o tai didina fizinių išpuolių riziką. Dauguma Indijos kaimo moterų higienai naudoja drabužių arba skudurų skiautes, kurios ne tik neužtikrina higieniškumo, bet ir švaraus geriamojo vandens trūkumas nesukuria palankių sąlygų į saugias menstruacijas. Tik 12 % Indijos moterų gali sau leisti įsigyti higienos įklotus.

¹⁶ Autorės interviu su informante Nr. 3 kaimo vietovėje, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla 2019 m. liepos 30 d.

„Jie [mokytojai] apie tai daug nekalba [vaikų santuokas, mergaičių lytinį švietimą]. Jie net nesiima iniciatyvų apie tai kalbėti. Aš įsidarbinau tapau HDWS NVO savanore, kad su kolegomis galėčiau mokiniams pasakoti apie dalykus, kurių nemoko mokyklose. Čia [JVS mokykloje] mokosi ir mano dvi dukros... [...] Vėliau ėjome su konkrečiomis švietėjiškomis programomis ir pasiūlymais mokytojams juos edukuoti, bet net ir po to jie nesiėmė jokių iniciatyvų. Jie net nenorėjo apie tai diskutuoti...“¹⁷

Šominos išsakyti pastebėjimai sulaukė kitų tėvų pritariančių galvos linkčiojimų. Tėvų vertinimu, mokyklos personalas nerodo pakankamo suinteresuotumo ir iniciatyvos imtis priemonių, keisti mokyklos švietimo politiką, kaip ir ugdyti mokinių kritinį mąstymą socialinėmis temomis.

Tačiau, pasak tėvų, kaime, kuriame JVS mokykla veikianti NVO SHS, įgyvendina prevencines priemones saugant mergaites nuo neteisėtų santuokų praktikų ar lytinio išnaudojimo.¹⁸ Ši organizacija mokyklose taip pat rengia neformalias ugdymo pamokas, inicijuoja diskusijas su tėvais apie šeimoje išylančias problemas. Tai patvirtina ir interviu metu tėvų pasidalintos mintys:

„Man labai lengva kalbėti apie savo dukrų įgalinimą, nes aš dirbu NVO [SHS]. Pas mus dauguma yra labai nuskurdę ir jie neturi laiko galvoti apie savo atžalų ateitį, nes jie kenčia alkį ir nepriteklių. Mes kiekvieną dieną dirbame dirbame ir dirbame. Mūsų mėnesinės pajamos – 800 rupijų (9,57 Eur), turime tris mergaites. Kiti uždirba dar mažiau ir turi daug vaikų, todėl jie jas [mergaites] ištekina už vyro, kuris neprašo kraičio. Kartais nieko mainais už dukrą neprašo. Jie tai daro iš nežinojimo, kad yra organizacijos, kurios gali padėti tokioms šeimoms, bet kiti žmonės jaučiasi per daug pavargę...“ (Ten pat).

Apie egzistuojančias vaikų santuokų praktikas ir prekyba mergaitėmis kaime, kuriame veikia JVS vidurinė mokykla, prabilo mokinės ir mokyklos personalas. Vos prieš dvi savaites man atvykstant į šią mokyklą, septintos klasės mokinė (musulmonė) savo bendraklasių ir klasės mokytoją informavo, kad išgirdo savo biologinio tėčio, pamotės ir kitų šeimos narių pokalbį apie tai, kad buvo parduota ir planuojamos jos slaptos jungtuvės, įvyksiančios už poros dienų. Mokyklos administracijos personalas, kartu su SHS ir vietos *panchayato* darbuotojais mokykloje inicijavo diskusiją su mergaitės pamote

¹⁷ Autorės interviu su informante Nr. 4 kaimo vietovėje, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla 2019 m. liepos 30 d.

¹⁸ Kaimo pavadinimas tekste nenurodomas siekiant užtikrinti informantų saugumą.

ir biologiniu tėvu, tačiau jungtųjų sustabdyti nepavyko. Po kelių dienų mergaitė nepasirodė mokykloje, o jos namuose jau nebebuvo. SHS pradėjo mergaitės paiešką, tačiau jos rasti nepavyko. Mokytojų teigimu, policija tyrime atsisakė bendradarbiauti, mergaitės biologinis tėvas ir pamotė liko nenubausti, o mergaitės tolimesniu likimu ir jos tikslia buvimo vieta nesidomi net jos tėvai.¹⁹

Plataus nevyriausybinių – dar kitaip žinomas “trečiuoju sektoriumi” – Indijoje sudaro prielaidas NVO aktyviau veikti vietos lygmeniu, aktyviau įsitraukti į kasdienį bendruomenių kasdienybę ir egzistuojančias problemas, taip galėdamos operatyviau reaguoti į jose kylančias socialines problemas.²⁰ Dėl lankstesnių galimybių operatyviau ir veiksmingiau reaguoti į konkrečias socialines problemas, NVO dažnai perima svarbų vaidmenį vietos lygmeniu. Todėl šią mintį galima aiškinti per Bicchieri socialinių normų teoriją, kad valstybės inicijuojamos reformos ne retais atvejais nustato formalius elgesio modelio standartus, tačiau ne visuomet turi pakankamo pasitikėjimo bendruomenių lygmeniu. Dėl šios priežasties, vietos gyventojai gali būti linkę palankiau reaguoti į NVO iniciatyvas ir būti paveikiami jų įtakai, nes tokių organizacijų veikimo principas paremtas tiesioginiu kontaktu ir pasitikėjimu grįstu ryšiu vietos lygmeniu.

Didėjantis NVO sektorius Indijoje tik atskleidžia valstybės neveiksmumą ir neorganizuotumą sprendžiant gyventojų kultūrines, socialines ir ekonomines problemas. Šalies įsteigtos masinės programos neretai nėra pajėgios pilnavertiškai patenkinti socialiai pažeidžiamų gyventojų poreikių ar iš esmės spręsti socialines ir ekonomines gyventojų problemas, todėl nevyriausybinių sektorius lėmė poreikį kurti mikro strategijas, skirtas šeimų pagrindiniams gyvenimo poreikiams gerinti (Razvi et al. 2004, 83). Dėl šių priežasčių dauguma šiandien veikiančių NVO Indijoje įgyvendina nedidelius paramos projektus, leidžiančius skurdžiai gyvenančioms šeimoms save įgalinti per socialinę ir ekonominę veiklą, kovoja už jų politines ir socialines teises, steigia darbo vietas, skatina socialinį raštingumą. Dažniausiai tokios programos yra skirtos pažeidžiamiausios socialinėms grupėms Indijoje kaip: moterims, mergaitėms ar vaikams plačiąja prasme, todėl dauguma pasitelkiamų NVO įrankių nukreipiami į būtent šių grupių skurdo mažinimą, teisių užtikrinimą ir įgalinimą, moterų vaidmens visuomenėje didinimą. Vystymosi studijų ir lyčių politikos tyrėja Shahrashoub Razvi pastebi, kad NVO

¹⁹ Autorės interviu su informantais Nr. 5, 6 kaimo vietovėje, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla 2019 m. liepos 30 d.

²⁰ „Trečiasis sektorius“ apima labdaros organizacijas, socialinius verslus ir savanorių grupes, kurios teikia būtiniausias paslaugas, prisideda prie žmonių gerovės kūrimo ir ekonomikos augimo. Jos atlieka pagrindinį vaidmenį remiant bendruomenės vietos lygmeniu.

iniciatyvos dažnai atvejais tampa pranašesnės už valstybės priimamus sprendimus, nes tokių organizacijų veikla yra orientuota į problemos sprendimą, o ne į trumpalaikius, momentinę naudą duodančius sprendimus (Ten pat). Dėl itin didelio NVO suinteresuotumo, jos atlieka didelę socialinę ir ekonominę funkciją gerinant kasdienį mergaičių ir jaunų moterų gyvenimus, sprendžia problemas, kurioms valstybės institucijos skiria nepakankamai dėmesio. Todėl galime manyti, kad kaimo teritorijoje, kurioje veikia JVS vidurinė mokykla, NVO daro reikšmingą poveikį mergaitėms ir jų šeimoms, bet ir platesnei bendruomenei.

4.2.2. Valstybės politika: Vakarų Bengalijos pavyzdys

Moterų ir vaikų įgalinimu Indijoje rūpinasi Moterų, vaikų vystymosi ir socialinės gerovės ministerija (angl. *Ministry of Women and Child Development*, toliau – MVVSGD), kuri tiesiogiai pavaldi Indijos Vyriausybei. Tai aukščiausia institucija turinti teisę rengti teikti įstatymų projektus ir jų pataisas, administruoti ir pavesti užduotis kitoms ministerijoms. Įsteigus MVVSGD, pirminė idėja buvo sustiprinti Indijos Vyriausybės įsitraukimą į moterų ir vaikų socioekonominės padėties gerinimą, skatinant ministerijų ir kitų sektorių konvergenciją užsibrėžiant bendrą tikslą – sukurti teisinį, politinį, įvairiapusiškomis programomis grįstą teisinį pagrindą, orientuotą į lyčių lygybę ir vaikų gerovės kūrimą.²¹ Tai atspindi šiandieninę Indijos Vyriausybės viziją – įgalintos moterys, gyvenančios oriai kaip lygiavertės partnerės palankioje socialinėje, ekonominėje ir kultūrinėje vystymosi aplinkoje, kurioje nėra smurto ir diskriminacijos, o vaikai turi būti tinkamai auklėjami, užtikrinant saugias ir pilnavertes augimo ir vystymosi galimybes saugioje aplinkoje (Ministry of Women & Child Development, 2023).

Tam, kad būtų pasiekti Vyriausybės išsikelti tikslai ir įgyvendinta lyčių lygybė ir žmogaus orumo principais paremta vizija, iš esmės priverstė peržiūrėti esamą moterų ir vaikų apsaugos ir įgalinimo įstatymų pagrindą, kompleksiskai peržvelgti esamas politines

²¹ MVVSGD savo iniciatyva įkūrė šešias nepriklausomas organizacijas: „Nacionalinį visuomeninio bendradarbiavimo ir vaiko raidos institutą“, „Nacionalinę moterų komisiją“, „Nacionalinę vaiko teisių apsaugos komisiją“, „Centrinę įvaikinimo programos agentūrą“, „Centrinę socialinės rūpybos valdybą“ ir „Rashtriya Mahila Kosh“. Pastarosios, koordinuojant Indijos Vyriausybės ir MVVSGD, rūpinasi valstybinių programų įgyvendinimu. 1992 metais Nacionalinė moterų komisija (angl. *National Commission for Women*) buvo įkurta kaip aukščiausioji nacionalinė institucija, ginanti moterų teises. Nacionalinė vaiko teisių apsaugos komisija (angl. *National Commission for Protection of Child Rights*) – aukščiausia nacionalinio lygmens statutinė institucija, įkurta 2007 metais vaikų teisėms ginti ir saugoti.

kryptis ir programas. Šiam tikslui išsikeltas prioritetinis uždavinys – integruoti politiniame ir visuomeniniame lygmenyje lyčių ir vaikų gerovės klausimus, didinant informuotumą apie jų teises, sudarant palankias sąlygas institucinei ir teisinei paramai. Visa tai reikalinga tam, kad pažeidžiamos žmonių grupės, t. y. – vaikai, nėščios moterys ir moterys plačiąja prasme, galėtų naudotis savo teisėmis ir vystytis visapusiškai kaip pilnaverčiai visuomenės nariai. Tokiam tikslui pasiekti ypač svarbu ilgalaikės strateginės iniciatyvos, tokios kaip: mokymosi galimybių prieinamumo didinimas, visavertės mitybos užtikrinimas, profilaktinių sveikatos patikrų organizavimas, institucinė ir teisinė parama.

Pirmosios reikšmingos iniciatyvos Indijoje išryškėjo dar 1972 metais įsteigus vieną svarbiausių socialinių programų šalyje „Integruotų vaiko raidos paslaugų programa” (angl. *Integrated Child Development Services*, toliau – IVRPP). Tai – universali socialinės apsaugos iniciatyva, skirta gerinti vaikų 3-6 metų amžiaus, nėščiųjų ir žindančių motinų mitybą, higienos įpročius, imunizaciją, sveikatos priežiūros paslaugas, formalųjį ir neformalųjį ugdymą bei gyvenimo įgūdžių ugdymą (*Integrated Child Development Services n.d*). Ši programa yra svarbi tuo, kad jos intervencijos orientuotos į socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamiausias visuomenės grupes, o pati programa laikui einant padėjo tvirtą pagrindą ir kryptį naujai besiformuojančiomis vyriausybėms ir nevyriausybėms iniciatyvoms.

Praėjus keliems dešimtmečiams, Indijos Vyriausybė atsigrėžė į paaugles mergaites. Supratę, kad vyresnės mergaitės susiduria su panašaus pobūdžio iššūkiais, 2000 metais buvo inicijuota tęstinė IVRPP programos dalis – „Kishori Shakti Yojana“, skirta mergaitėms nuo 11 iki 18 metų amžiaus, siekiant sukurti palaikančią aplinką saviugdai, stiprinti sprendimo priėmimo gebėjimus, socialinį supratimą, gyvenimo ir profesinius įgūdžius (*Government of Odisha n. d.*). Įgyvendintas IVRPP programos tęsinys leido jau veikiančią vaikų ir motinų gerovės gerinimo infrastruktūrą į vyresnių – paauglių mergaičių tikslinę grupę. Tokiu būdu valstybė bando spręsti paauglystėje išryškėjančias mergaičių raidos etapui svarbius aspektus: sveikatos, mitybos, socialinio įgalinimo, švietimo lyčių nelygybės bei šiame amžiuje plačiai praktikuojamas vaikų santuokų praktikas.

Kad visos įstatymiškai ir teisiškai įtvirtintos iniciatyvos būtų veiksmingai įgyvendinamos praktikoje, 2007 metais Indijoje įsigaliojo „Nacionalinė vaiko teisių apsaugos komisija (angl. *National Commission for Protection of Child Rights*), kuri prižiūri teisės aktų įgyvendinimą ir nagrinėja vaikų iki 18 metų teisių pažeidimus bei

teikia rekomendacijas dėl efektyvesnių priemonių, atsižvelgdama pagal kiekvienoje valstijoje pasirinktas vaikų įgalinimo ir jų teisių saugojimo ir gynimo strategijas (National Commission for Protection of Child Rights n. d.). Tam, kad būtų užtikrinta nuosekli pažanga, sudaryta nacionalinė komisija prižiūri, kaip yra įgyvendinamos vaikų teisės kiekvienoje Indijos valstijoje, nagrinėja vaikų teisių pažeidimų atvejus, užtikrina, kad įstatymai ir praktikos atitiktų JT Vaiko teisių konvencijos tarptautiškumo reikalavimus. Tokiu būdu Indijoje formuojama daugialygė vaikų teisių apsaugos sistema, visoms valstijoms nustatoma bendra priežiūros ir rekomendacijų kryptis, o kiekvienos valstijos sprendimus priimančiosios nariai prisideda prie šių principų įgyvendinimo. Dažnai atvejais, kad būtų pasiektas efektyvus bendras tikslas, stengiamasi įtraukti kuo daugiau NVO. NVO svarbą ir poveikį visuomenei patvirtina nuolat augantis organizacijų skaičius šalyje (Ahmed 2011, 817).

Tačiau tam, kad visuotinai būtų užtikrintos moterų teisės ir apsauga artimoje aplinkoje, 2005 metais Indijoje buvo įsteigtas „Moterų apsaugos nuo smurto šeimoje įstatymas“ (angl. *Protection of Women from Domestic Violence Act*, toliau – MASSĮ), kuriuo Konstituciškai užtikrinama moterų teisių apsauga, kai patiriamas bet kokios formos smurtas ar teisių pažeidimas artimoje aplinkoje lyties pagrindu (Government of India 2005, 3). Atsižvelgiant į ilgalaikes diskusijas dėl moterų padėties ir jų teisių visuomenėje ir artimoje aplinkoje, šis įstatymas tapo reikšmingu teisiniu žingsniu, įtvirtinusi smurto artimoje aplinkoje sampratą, kaip netinkamą elgesį nukreiptą prieš moteris, taip pat nusakant sąvokos „šeiminiai santykiai artimoje aplinkoje“ (angl. *domestic relationship*) reikšmę. Įstatyme įvardijama, kad smurtas artimoje aplinkoje gali būti suprantamas plačiąja prasme: kaip fizinis, seksualinis, emocinis, psichologinis, žodinis ar ekonominis – ir visos šios apraiškos galioja ne tik santuoką sudariusioms moterims, bet taip pat ir moterims, esančioms kitokiose šeimos ar bendro namų ūkio santykiuose, t. y. – turinčios neformalius partnerystės ir bendro gyvenimo santykius, įskaitant ir motinas, seseris ar partnerystės pagrindu gyvenančias moteris (Ten pat, 2-3).

Visa tai parodo, kad Indijos teisinėje sistemoje atsiranda platesnės lyčių politikos kryptis, o moterų teisių pažeidimai pradėti suvokti ne tik per fiziškai sukeliama žalą, bet ir per galios, priklausomybės ir kontrolės santykius šeimoje. Tai rodo platesnį požiūrį į moterų saugumą privačioje erdvėje, kuris gali turėti tiesioginės įtakos su vaikų santuokų praktikomis.

Šį įstatymą galima analizuoti ir per socialinių normų teoriją. Pavyzdžiui, vaikų santuokų praktikų kontekste, ši teorinė prieiga leidžia suprasti, kad ankstyvame amžiuje

ištekėjusios mergaitės atsiduria teisiškai nelygiavertiškoje ir problematiškoje aplinkoje, kai jų judėjimas, pasirinkimas, elgesys ir sprendimų priėmimas tampa nulemtas šeimos ir bendruomenės lūkesčių. Šią situaciją MSK medresėje gauti duomenys – daugiau nei puse respondenčių nurodė norinčios ištekti iki legalaus santuokos amžiaus. Galima manyti, kad toks apklaustųjų noras susiformavo iš šeimoje ir bendruomenėje matomų elgsenos normų, kai izoliuotoje bendruomenėje, kurioje jos kasdien palaiko socialinius ryšius, ankstyva santuoka suvokiama kaip įprasta ir plačiai paplitusi praktika, ilgainiui įgyja normatyvinį pagrindą:

„[juokiasi] Mano dvi sesės išteko anksčiau. Jos gyvena tame pačiame kaime, mes dažnai susitinkame. [...] Man liko paskutiniai metai mokykloje, jau norėčiau, kad tėvai surastų vyrą, nes labai nenoriu eiti į darbą. [...] Pas mus kaime visi taip daro [mergaitės ištekina iki legalaus santuokos amžiaus]...”²²

„... čia visi taip daro [ištekina mergaitės iki legalaus santuokos amžiaus]... Mano sesei tėvai surado vyrą, laukė kol ji pabaigs aštuonias klases ir tada ji išėjo pas vyro šeimą. Aš buvau maža, kai tai įvyko, bet aš matau, kad ji nelaiminga. Aš nenoriu. ... [tyli, ilga pauzė] Ateina pas mus ir daug verkia, nes jai labai sunku. [...] Ji turi du vaikus ir ji vyriausia žmona šeimoje.... Mama mato, kad jai sunku, todėl man leido mokytis iki dešimtos klasės ir tada ieškos vyro. Aš nenorėjau, kad man taip būtų kaip sesei, prašiau, kad leistų pabaigti mokyklą.”²³

Dėl šių priežasčių jaunos mergaitės savo ateitį gali sieti su būtent tokiu gyvenimo modeliu. Todėl šiame kontekste, MASSĮ veikia kaip teisinės apsaugos instrumentas, įgalinantis valstybę veikti prieš nusistovėjusias normas visuomenėje, bendruomenėse ar namų ūkiuose, nukreiptas prieš mergaites ir moteris.

Tuo tarpu VB Vyriausybė politika moterų įgalinimo ir vaikų santuokų mažinimo srityje pasižymi kelių tarpusavyje susijusių socialinės apsaugos priemonių derinimu. Oficialiai už šią sritį atsakinga VB MVVSGD, kuri administruoja ir kontroliuoja visas Vyriausybės inicijuotas programas, susijusias su vaikų ir moterų teisių socialine, ir teisine prevencija. Šiame kontekste, labiausiai išskirtinos kelios VBV įgyvendinamos programos: KP, „Rupashree Prakalpa” ir „Lakshmir Bhandar” – visos šios programos turi panašų veikimo modelį ir veda į vieną bendrą tikslą – užtikrinti vaikų santuokų praktikų prevenciją bent iki minimalaus santuokos amžiaus ir prisidėti prie jaunų moterų įgalinimo

²² Autorės interviu su informante Neha MSK medresėje, 2019 m. rugpjūčio 13 d.

²³ Autorės interviu su informante Aparna MSK medresėje, 2019 m. rugpjūčio 13 d.

per finansinę paramą (Government of West Bengal (b, c) n. d.;). Tai rodo, kad moterų ir mergaičių padeties gerinimas užima reikšmingą vaidmenį VBV socialinėje politikoje per teisinės apsaugos, finansinės paramos, švietimo tęstinumo ir socialinio saugumo priemones.

Analizuojant kiekvieną programą atskirai, galima matyti, kad kiekviena iš jų tarpusavyje sudaro socialinės politikos priemonių visumą, turinčią tiesioginę įtaką mergaičių ir jaunų moterų bei jų šeimos narių pasirinkimams. Tačiau viena svarbiausių VBV prevencinių priemonių prieš vaikų santuokų praktikas laikoma KP, nes jos veikimo principai taikomi dar mergaičių ankstyvoje paauglystėje, kai vaikų santuokų praktikų skaičius statistiškai didžiausias (UNICEF 2023, 4, 10; Mathur, Greene & Malhotra 2003, 2-6). Šia programa VBV, per pinigines išmokas, skatina jaunas mergaites ir jų tėvus, iš socioekonomiškai pažeidžiamų šeimų, ilgiau išlikti švietimo sistemoje.

Šią politiką papildė „Rupashree Prakalpa” (toliau – RP) – socialinė programa, įsteigta 2018 metais – skirta ekonomiškai pažeidžiamoms šeimoms, susiduriančios su dukters santuokos išlaidomis. Programa numato vienkartinę 25 tūkstančių Indijos rupijų išmoką suaugusios dukters santuokos išlaidoms padengti, dažniausiai siejamoms su kraičio davimo praktika. Į šią išmoką pretenduoti gali tik tų šeimų nariai, kurių dukra yra sulaukusi legalaus santuokos amžiaus ir išteka už partnerio, kuris yra ne jaunesnis nei 21 metai (Government of West Bengal (c)). Ši programa formaliai nėra tiesioginė vaikų santuokų prevencijos priemonė, tačiau ji įtvirtina teisėto santuokinio amžiaus laikymąsi kaip paramos gavimo sąlygą. Todėl KP ir RP programos tiesiogiai siejasi su dviem tikslais: išlaikyti mergaites švietimo sistemoje ir atidėti jų santuokas bent iki legalaus santuokos amžiaus, t. y. – 18 metų.²⁴

VB jaunų mergaičių ir moterų įgalinimo politiką taip pat galima vertinti ir per platesnius socialinės ir ekonominės įtraukties rodiklius. Remiantis VB Penktuoju Nacionaliniu šeimos sveikatos tyrimų duomenimis, 95 procentai namų ūkių VB turi banko ar pašto sąskaitą, o tai turi tiesioginį poveikį valstybės inicijuotų socialinių iniciatyvų veiksmingumui (International Institute for Population Sciences (IIPS) and ICF 2021, 30-31). KP pateikiami oficialūs kaupiamieji duomenys rodo itin didelę programos aprėptį. Pavyzdžiui, VB užregistruota per 18,1 tūkstančių švietimo ir mokymo įstaigų,

²⁴ „Lakshmir Bhandar” yra laikoma platesne moterų ekonominio įgalinimo programa, skirta moterims nuo 25 iki 60 metų amžiaus, priklausančios ekonomiškai silpnės visuomenės grupėms. Ši programa neturi tiesioginių sąsajų su vaikų santuokų praktikų prevencija, bet ji turi tiesioginės įtakos stiprinant moterų finansinį saugumą. Programa pradėjo veikti 2021 metais (Government of West Bengal (b)).

dalyvaujančių KP programoje, kuriose mokosi daugiau kaip 9,3 milijono unikalių naudos gavėjų (mergaičių ir jaunų moterų), o nuo pat programos įkūrimo pradžios, VBV patvirtino per 32,85 milijonus paraiškų į skirtingas KP programos dalis (Government of West Bengal (e) n. d.).²⁵

Būtent šie Indijos politikos socialiniai pavyzdžiai rodo, kad šalies politika vaikų santuokų praktikas ir lyčių nelygybę identifikuoja kaip vieną pagrindinių socialinių ir ekonominių iššūkių nacionaliniu mastu. VBV pavyzdys parodo, kaip sistemiškai įgyvendinama kompleksinė moterų socialinės apsaugos strategija gali prisidėti prie ilgalaikių socialinių pokyčių ir teigiamų rezultatų – tai parodo KP ir RP programų tarpusavio sąveika. Tačiau norint aiškiai suprasti šių priemonių veiksmingumą vaikų santuokų praktikų kontekste, svarbu atsižvelgti į vietovės socialinę ir kultūrinę aplinką, skurdą, švietimo prieinamumą ir bendruomenių elgesio modelius.

²⁵ Oficialiame KP puslapyje pateikiami kaupiamieji administraciniai duomenys apima visą laikotarpį nuo programos įgyvendinimo pradžios ir yra nuolat pildomi naujai gaunamomis paraiškomis. Visi oficialūs duomenys kaupiami nuo 2013 metų, o šiame darbe naudoti duomenys remiantis 2026 metų balandžio 29 dienos pateikiamos ataskaitos duomenimis (Government of West Bengal (e) n. d.).

5. KANYASHREE PRAKALPA ATVEJO ANALIZĖ

5.1. Programos atsiradimas ir veikimo principas

VBV 2013 metais įsteigė ambicingą, piniginėmis išmokomis paremtą (angl. *Conditional Cash Transfers*) paauglių mergaičių įgalinimo schemą „Kanyashree Prakalpa“, skirtą užtikrinti, kad visos mokyklinio amžiaus VB gyvenančios mergaitės įgytų vidurinį išsilavinimą ir tokiu būdu paveltų santuoką bent iki legalaus santuokos sudarymo amžiaus – 18 metų. Schema susilaukė didžiulio visuomenės susidomėjimo, kai VBV paskelbė apie antrąją schemos pakopą „K2“ – vienkartinę 25 tūkstančių rupijų dotaciją, su sąlyga, jei mergaitės, įgijusios vidurinį išsilavinimą, toliau: i) tęs studijas aukštojoje mokykloje ar ii) įgis išsilavinimą profesinio ugdymo mokykloje ar iii) lankys sporto treniruočių kursus arba iv) lankys kompetencijos ir kvalifikacijos tobulinimo kursus. Antrosios pakopos įsteigimas tapo reikšmingą pokytį atnešusia kryptimi mergaičių santuokų praktikų ir mokyklos nebaigusių asmenų skaičiaus mažinimo srityje. KP schemos sumanytojos ir įgyvendintojos, buvusios VB MVVSGD ministrės, šiuo metu VBV vyriausiosios sekretorės Roshni Sen teigimu, nelegalių vaikų santuokų kontekste, pagal 2017 metų surašymo duomenis, VB gyvena per 22 milijonus paauglių mergaičių, kurios sudarė santuoką prieš savo valią. Pasak jos, dažniausiai įvardijamos trys priežastys: išsilavinimas, asmens ir visuomenės gerovei užtikrinti reikalingi ištekliai, ir gyvenamoji vieta. Kitaip tariant – rizikos grupėje priskiriamos tos mergaitės, kurios gyvena nepasiturinčiuose namų ūkiuose, turi menkesnį išsilavinimą ir (arba) gyvena kaimo vietovėse. Priežastys, kodėl mergaitės tampa nelegalių santuokų aukomis, yra susiję su skurdu ir alinančiu finansiniu nepritekliu, kuris sukuria lyties pagrindu vykstančios segregacijos procesą:

[...] „Priežastis, kodėl KP schemos idėja nugulė ant VBV Ministrės pirmininkės [Mamatos Banerjee] stalo, buvo ankstesnių valstybinių schemų neveiknumas, progreso nebuvimas. [...] Juolab, VB yra didžiausias vaikų santuokų paplitimas lyginant visos Indijos mastu.²⁶ [...] Ministrei Pirmininkei rodant didelį palaikymą ir pasitikėjimą mūsų projektu, bendru VBV nutarimu, 2013 metų

²⁶ Didžiausias vaikų santuokų paplitimas Indijoje Bihare – 43 %, VB – 42 %, Jharkhande – 38 %, Radžastane – 36 %, Andhra Pradeše – 34 %. Didžiausias vaikų nuotakų skaičius Indijoje Bihare – 43 %, VB – 42 %, Madhya Pradeše – 33 %, Maharaštroje – 26 % ir Uttar Pradeše – 21 %. Tačiau vertinant pagal rizikos faktorius: išsilavinimą, gerovės išteklius ir gyvenamąją vietą, VB rodo aukščiausią bendroje statistikos skalėje (UNICEF 2019, 13).

rugpjūčio 14 dieną, įsteigėme pinigėmis stipendijomis paremtą KP schemą. [...] Piniginių stipendijų forma pasirinkta, nes dažniausiai mergaičių santuokos įvyksta dėl skurdaus pragyvenimo lygio, nepritekliaus – tai ir yra esminis programos pranašumas lyginant su kitomis egzistuojančiomis valstybinėmis programomis. [...] Dabar tokių yra ne viena, bet smagu žinoti, kad mes esame pradininkai.“²⁷

Antrosios KP pakopos įvedimas tapo vienu svarbiausiu KP programos išplėtimo veiksmu, tapusiu esminiu programos sėkmės garantu. Pirmąją dalį sudaro 750 rupijų metinė dotacija netekėjusioms mergaitėms nuo 13 iki 18 metų, kurios mokosi 8-12 klasėse – tai programoje įvardijamas kaip K1 paramos lygmuo. Antrasis programos lygmuo – K2 – yra vienkartinė, 25 tūkstančių rupijų išmoka, sulaukus pilnametystės amžiaus, su sąlyga, kad mokyklą baigusios mergaitės nesudarys santuokos, tęs mokslus ir sieks aukštesnio, profesinio ar techninio išsilavinimo arba įsitrauks į sporto veiklas. Kad būtų užtikrintas piniginių dotacijų ar išmokų skyrimas, lėšos turi būti pervedamos tiesiogiai KP programos dalyvei – tam ji turi atsidaryti nulinę taupomąją sąskaitą pasirinktame banke. Būtent dėl šios paskatos, išmokos mokamos tiesiai į banko sąskaitas mergaičių vardu, o pinigų panaudojimo sprendimas paliekamas jų rankose.

VBV įvertinus teigiamą KP programos poveikį mergaičių mokyklos lankomumui ir nelegalių santuokų prevencijai, 2017 metų liepos 2 dieną MVVSGD inicijavo trečiosios pakopos – K3 programos dalį, skirtą jaunoms moterims, kurios nori tęsti aukštąjį mokslą magistrantūros lygmeniu. K3 dalies tikslas – padidinti jaunų moterų dalyvavimą aukštajame moksle suteikiant finansinę paramą ir profesinio tobulėjimo galimybes, įgyti reikiamų žinių ir įgūdžių tolimesnei profesinei karjerai. Kad būtų galima pretenduoti į šios programos dalį, būtina atitikti tokius kriterijus kaip: i) tik K2 užsiregistravusios studentės turi teisę dalyvauti K3 scheme; ii) kad galėtų pretenduoti į K3 schemos dalį, studentėms turi būti suteiktas bakalauro laipsnis, o bendras įvertinimas siektų ne mažiau kaip 45 procentus bendro įvertinimo. Šios programos dalyvės gauna 2500 rupijų kas mėnesinę stipendiją (meno mokslų studentai 2000 rupijų kas mėnesinę stipendiją) (Bajaj Fiserv n. d.; Government of West Bengal, West Bengal State Council of Higher Education n. d.). Pasak Roshni Sen, pirminė KP programos idėja buvo sukurti mechanizmą, kuris užtikrintų mergaitėms galimybę įgyti pradinį išsilavinimą, taip pavėlinant santuokos amžių iki pilnametystės:

²⁷ Autorės interviu su informante Roshni Sen Kalkutoje, 2019 m. liepos 23 d.

„Pirma mes galvojome, kaip galėtume sumažinti vaikų santuokų atvejus ir priėjome prie išvados, kad tai galime daryti per pinigines išmokas šeimoms. [...] Iš šio modelio kilo idėja leisti pačioms mergaitėms prisiimti atsakomybę ir kontroliuoti gaunamus pinigus, taip tarsi joms suteikdami galimybę mokytis priimti sprendimus. [...] Kitaip tariant – mes sukūrėme mechanizmą, kuriuo paskatinome šeimas neištekinti dukrų mainais į tai, kad jų dukros eitų į mokyklą ir gautų pinigų. Tačiau, kai supratome, kad ši scena veikia, supratome, kad pagrindinis akcentas KP turi būti ne [vaikų] santuokų stabdymas, bet mergaičių įgalinimas per švietimą. Todėl KP mergaitės gali toliau mokytis ir gauti vienkartinę [K2] stipendiją.”²⁸

Pokalbių metu su mergaičių tėvais metu išryškėjo savitas KP programos teikiamos naudos vertinimas. Pavyzdžiui, tėvai K2 gaunamą vienkartinę stipendiją sieja su būsimu mergaitės kračiu.²⁹ Tai leidžia manyti, kad gaunama vienkartinė išmoka iš dalies kompensuoja būsimą finansinį šeimos kračio įsipareigojimą santuokos metu, mažindama poreikį pačiai šeimai savarankiškai kaupti tam lėšas. Dėl to mergaitė šeimos kontekste gali būti suvokiama kaip mažesnė finansinė našta, todėl ir ankstyvos santuokos sudarymas tampa mažiau aktuali. Toks KP veikimo modelis santuokos sudarymo amžių dar labiau atideda vėlesniam laikotarpiui.

Priešinga tendencija išryškėjo bandant išsiaiškinti K3 programos dalies aktualumą ir poveikį mergaitėms ir jų šeimoms. Neformalių pokalbių metu su mergaitėmis išryškėjo, kad dėl ribotų šeimos ir jų pačių finansinių galimybių ir geografiškai nutolusių aukštojo mokslo institucijų, mergaitės praranda galimybę įgyti universitetinį išsilavinimą. KP programa mergaitėms, kurios buvo K1 ir K2 gavėjos, K3 dalyje gauna kas mėnesinę 2000-2500 Indijos rupijų stipendiją, tačiau tai nėra pakankama suma, galinti užtikrinti palankias mokymosi sąlygas:

„Mes svarstėme savo vyresnę dukrą Amritą išleisti mokytis į „Kalyani universitetą” [Kalyani mieste, Nadia rajone, esantis maždaug apie 34 kilometrų atstumu nuo informantės gyvenamosios vietovės], bet jis labai toli. Kito arčiau nėra. Ten ir giminaičių nėra, neturi kur gyventi. [...] Namuose yra mano mama, kuri sena ir reikia prižiūrėti, todėl suradome jai vyrą iš to pačio kaimo, kad galėtų ateiti pamaitinti ir nuprausti [mano] mamą. Dabar ji dirba, turi gerą darbą *panchayate*. Ji

²⁸ Autorės interviu su informante Roshni Sen Kalkutoje, 2019 m. liepos 23 d.

²⁹ Autorės interviu su informantais Kunal, Isha, Priya JVS vidurinėje mokykloje, 2019 m. liepos 30 d.

dabar važiuoja per namų ūkius ir registruoja gyventojus. Norėjome, kad dukra liktų arčiau namų.”³⁰

„[...] dukrai jau 20 metų. Jai ieškome vyro iš kito kaimo, nes čia nieko nėra, visi neturi pinigų. Mes norime, kad ji išvyktų į geresnį kaimą ir tada pati nuspręs, ar nori toliau mokytis [aukštąjį mokslą].”³¹

Nors iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad programos įgalinimo instrumentai ir finansinės paramos strateginiai mechanizmai sudaro pakankamas sąlygas mergaičių mokymosi tęstinumui užtikrinti, praktikoje ne visos mergaitės turi realią galimybę pasinaudoti programos K2 ir K3 teikiamomis naudomis ir tai dažniausiai lemia finansiniai, geografiniai ir socialiniai veiksniai.

Statistiniais 2023-2024 metų duomenimis, VB paraiškas KP K1 programai gauti pateikė 2,24618 moksleivių, iš kurių 497,830 pateikė prašymus K2 pakopai (Government of West Bengal (a) n.d). Šie skaičiai parodo, kad ankstyvų santuokų praktikos XXI amžiaus Indijoje yra vis dar aktualios ir tai, kad kultūriniai papročiai, kaip ir socialinio ir ekonominio raštingumo trūkumas turi lemiamos įtakos tolimesniems jaunų mergaičių ilgalaikėms gyvenimo perspektyvoms. Be visa to, didelis vaikų santuokų paplitimas taip pat turi neigiamos įtakos mergaičių išsilavinimui ir vėlesnėms karjeros galimybėms. Ne retais atvejais nėštumas, buitinių ir šeimos priežiūros pareigų vykdymas yra laikomi svarbesni nei išsilavinimo įgijimas. Todėl norint problemą spręsti iš esmės, reikia nuoseklios valstybės paramos ir įtrauktį skatinančių elementų, prisidedančių prie nusistovėjusių normų katos.

Tam, kad būtų galima suprasti geriau KP programos įtaką VB mergaičių įgalinimo ir vaikų santuokų praktikų mažinimo kontekste, tyrimo metu buvo pasirinktos keturios skirtingos VB apskritys: Nadija, Šiaurinis 24-asis Parganas, Hoara ir Kalkuta (žr. „Priedas Nr. 1“). Šios apskritys pasirinktos neatsitiktinai. Išanalizavus 2015 ir 2016 metų Indijos nacionalinio šeimos sveikatos tyrimo duomenis, Šiauriniame 24-ajame Pargane ir Nadijoje užregistruoti vieni didžiausių santuokų atvejų tarp 15-19 metų amžiaus mergaičių (International Institute for Population sciences (IIPS) and ICF, 2-3; Karmakar 2024, 13).³² Tuo tarpu VB priskiriama prie valstijų, kuriuose registruojamas didžiausias mergaičių santuokų skaičius – tarp 15-19 metų amžiaus mergaičių santuokų atvejai

³⁰ Autorės interviu su informante Meena JVS vidurinėje mokykloje, 2019 m. liepos 30 d.

³¹ Autorės interviu su informante Šomina JVS vidurinėje mokykloje, 2019 m. liepos 30 d.

³² Šiauriniame 24-ajame Pargane užfiksuoti 31,4 % ir Nadijoje 30,8 % paauglių mergaičių santuokų atvejai.

paplitę net 26 procentų, o tai yra dvigubai daugiau nei bendras šalies vidurkis (Ten pat, 3).

5.2. Programos poveikis

KP yra laikoma viena reikšmingiausių socialinių iniciatyvų VB, orientuotų į mergaičių ir jaunų moterų socialinį ir ekonominį įgalinimą (Banerjee, Sen 2024, 1). Programos veikimo principas yra paremtas finansinės paramos priemonėmis, kurių pirminė veikimo logika apima kur kas platesnius socialinius pokyčius – ji leidžia daryti poveikį šeimos sprendimams, mergaičių socialinei padėčiai ir palaipsniui prisidėti prie šeimos ir bendruomenės nusistovėjusių socialinių įpročių kaitos. Todėl bendrai analizuojant KP ar panašių socialinių programų poveikį mergaitėms ir jaunoms moterims, svarbu kritiškai vertinti oficialius statistinius rodiklius ar tokių programų pritaikymo mastą, atsižvelgti į platesnį socialinį, kultūrinį ar lyčių galios santykių kontekstą.

Vienas svarbiausių KP programos poveikio aspektų laikomas mergaičių mokymosi tęstinumo užtikrinimas iki XII klasės. Šis aspektas yra itin reikšmingas, nes Indijos teisinė švietimo sistema neužtikrina privalomo mergaičių mokymosi tęstinumo po VIII klasės (arba po 14 metų amžiaus), todėl atsakomybė dėl tolesnio jų dalyvavimo švietimo sistemoje dažnai priklauso nuo mergaičių šeimų sprendimų (India Code 2009, 3-5). Būtent šiuo metu jaunų mergaičių iškritimo iš švietimo sistemos rizika išlieka itin didelė, ko pasekoje išauga vaikų santuokų praktikų rizika. 2021 metų UNICEF duomenimis, didžiausias vaikų santuokų atvejų skaičius fiksuojamas dar paauglystės laikotarpiu – tarp 15-19 metų mergaičių (UNICEF 2021, 2). Nors oficialiai KP programa skatina mergaites išlikti švietimo sistemoje ir atidėti santuoką bent iki sulaukiant legalaus santuokos amžiaus, ši VBV iniciatyva yra orientuota į mergaičių šeimų sprendimų formavimą, pasitelkiant finansinio skatinimo priemones, nes vaikų santuokų praktikos dažniausiai paplitusios socioekonomiškai pažeidžiamose šeimų ūkiuose ir kaimo vietovėse. Tokiu būdu KP tampa įrankiu, veikiančiu šeimų sprendimus dėl mergaičių mokymosi tęstinumo ir santuokos atidėjimo.

Pasak Roshni Sen, vaikų santuokos nepasiturinčiose šeimose dažnai suvokiamos kaip būdas sumažinti ekonominę naštą šeimai, kas tiesiogiai siejama su kraičio praktika:

„KP programa esmės kuria alternatyvų modelį, kuriame mergaitės mokymosi tęstinumas tampa ekonomiškai naudingesnis nei ankstyva santuoka. Kad geriau

suprasti, KP mergaitės per metus į savo banko sąskaitą gauna 1000 [Indijos] rupijų. Jei jos tų pinigų neišima, jie automatiškai laikomi indėlyje. Be visa to, KP mergaitės gauna nemažai naudos vien todėl, kad jos yra KP. [...] mokyklinę aprangą, mokymosi reikmenis, kuprines, maisto daivinius mokyklose, gauna net ir jų šeimos, jei jų dukros yra KP. [...] todėl šeimos gauna apčiuopiamą naudą, todėl atsiranda vertė neištekinti dukrų.”³³

KP suteikiama finansinė parama stiprina mergaičių statusą šeimoje, o jų mokymasis įgyja materialią vertę. Tai leidžia manyti, kad programa veikia kaip socialinės apsaugos mechanizmas, keičiantis šeimos prioritetus. Ilgainiui tokie pokyčiai gali prisidėti ir prie naujų socialinių lūkesčių formavimosi bendruomenėse. Socialinių normų tyrėjai Macki ir LeJeune teigia, žalingų praktikų atsisakymas yra siejamas su kolektyviniu socialiniu procesu, o ne individualiu asmens ar šeimos pasirinkimu (Mackie, LeJeune 2009, 3-5). Pasak autorių, šeimų sprendimai yra paremti stebėjimu ir vertinimu, ką darys kiti, ir kaip į jų pasirinkimą reaguos bendruomenė. Todėl, kad įvyktų realus pokytis, pirma turi susiformuoti pirmųjų atsisakančių grupė, kuri per savo naują elgesio modelį organiškai įtrauktų kitus bendruomenės narius, kol naujo elgesio modelio poveikumas taptų progresuojantis ir socialiai priimtinas visai bendruomenei (Ten pat, 5-7). Tačiau, kai naujai atsiradusi praktika tampa visuotinė, žmonėms pradeda atrodyti, kad ji yra natūrali, neišvengiama ar net naudinga.

Programos poveikį ir aktualumą galima vertinti per jos mastą ir institucionalizacijos lygį. VBV pateikiami oficialūs duomenys rodo, o nuo programos įkūrimo pradžios – 2013 metais – patvirtinta 32,85 milijonai paraiškų į skirtingas KP programos dalis, o KP iniciatyvoje dalyvauja per 18,2 tūkstančių švietimo ir mokymo įstaigų (Government of West Bengal (e) n. d.). Tai leidžia programą vertinti kaip vieną reikšmingiausių ilgalaikių VB socialinės politikos švietimo sistemos strateginių iniciatyvų, orientuotų į mergaičių ir jaunų moterų socialinės padėties stiprinimą.

5.3. Kritika ir ribotumai

KP poveikis turi ir pastebimų ribotumų. Vienas iš jų – skirtumas tarp formalaus dalyvavimo švietimo sistemoje ir realaus mergaičių įgalinimo. Tyrimo metu surinkti

³³ Autorės interviu su informante Roshni Sen Kalkutoje, 2019 m. liepos 23 d.

duomenys atskleidžia, kad dėl ribotų finansinių išteklių ir riboto geografinio prieinamumo prie aukštojo mokslo ar aukštesnės kvalifikacijos darbo vietų, jaunos moterys praranda galimybę įgalinti save darbo rinkoje. Tyrimo metu dalyvavusios paauglės mergaitės nurodė, kad baigusios mokyklą savo ateitį sieja su gyvenamąja vietove. Pavyzdžiui, JVS vidurinės mokyklos KP programos mokinės teigė ketinančios teikti paraišką į programos K2 dalį ir įgyti įgūdžių, leisiančių joms kurti profesinę ateitį savo gyvenamojoje vietovėje. Tuo tarpu MSK medresėje besimokančios mergaitės nurodė savo ateitį pirmiausia siejančios su šeimos kūrimu, o ne profesinės karjeros planavimu. Tai leidžia daryti prielaidą, kad KP programos poveikis nėra vienodas visose teritorijose, o finansinės paskatos skatina mergaites ilgiau išlikti švietimo sistemoje, tačiau savaime tai nereiškia, kad jos įgyja didesnę autonomiją, ilgalaikes ekonomines ar karjeros galimybes.

Daugeliu atvejų sprendimą dėl mergaitės išsilavinimo, santuokos ar net KP programos metu gautų išmokų panaudojimo priima šeimos nariai, neatsižvelgiant į pačių mergaičių agentišumą. Pasak VJS vidutinės mokyklos administracijos darbuotojų pastebėjimų, KP programoje dalyvaujančių mergaičių tėvai ar globėjai yra linkę kontroliuoti joms skiriamas išmokas ir tai suvokia kaip papildomą finansinį resursą būsimai dukros santuokai.³⁴ Tai leidžia manyti, kad finansinės paskatos turi stiprų poveikį šeimos sprendimų priėmimo aplinkai, kuriose ekonominis nesaugumas tampa vienu svarbiausių socialinių pažeidžiamumo veiksnių.

KP programos ribotą veiksnumą vaikų santuokų praktikų ir ankstyvų mergaičių pasitraukimo iš švietimo sistemos kontekste, galima analizuoti per gebėjimų ir namų ūkio galios santykių ryšio suvokimą. Pasak indų ekonomisto Amartya Sen, šeima nėra savaime harmoningas vienetas. Joje nuolat vyksta derybos, tačiau priimamus sprendimus nulemia nevienoda galia ir nevienodos galimybės veikti (Sen 1990, 17-19, 18-24). Tai patvirtina tyrimo metu JVS vidurinės mokyklos tirtųjų grupių liudijimai apie egzistuojančias vaikų santuokas ir mergaičių mokymosi nutraukimą prieš jų norą:

„Mano klasėje buvo mergaitė [11 klasės mokinė] ir ji kažkur savaitė kaip neateina į mokyklą. Ji sakė, kad ją planuoja ištekinti, ji atėjusi verkdamo, prašė padėti ir mokytojų prašė ją išsivežti kartu namo. [...] Jos mama mirė, ją partrenkė automobilis ir ji dabar turi naują mamą [pamotę], bet jos nemyli... Sakė jos nemyli ir muša... Ir tėtis su ja [nauja sutuoktine] bardavosi dėl jos [dukros]. Ji mums

³⁴ Autorės interviu su JVS vidurinės mokyklos darbuotojais Asha ir Anjun, 2019 m. liepos 30 d.

sakydavo, kad ji girdėdavo, kaip jos nauja mama sakydavo jai surasti vyrą. [...] Mes ją paskutinį kartą matėme prieš savaitę.”³⁵

„[...] vaikų santuokų vis dar pasitaiko... [...] prieš kelias dienas įvyko vestuvės ir ta mergaitė buvo KP mergaitė. Tėvas ją pardavė už kito kaimo vyro, nes ji [mergaitė] nesutarė su pamote. Mes nuvykome, bandėme išsiaiškinti, siūlėme pagalbą, bet vis kartojo, kad jau nieko nepakeisi, kad su [nauja] žmona nesutaria, jos neklauso.”³⁶

„Maždaug prieš kelis mėnesius viena klasės mergaitė [10 klasės mokinė] nustojo eiti į mokyklą. Mes paskambinome jos tėvams, bet jie neatsiliepė kelias dienas, tai mes nuvažiavome. Nuvažiavę mes jos neradome. Mergaitės jau nebuvo kaime, ji buvo ištekinta už kito kaimo vyro... Mūsų žiniomis jis buvo apie 20 metų vyresnis, aklašis. [...] tėvai sakė, kad už mergaitę pasiūlė daugiau pinigų nei moka KP...”³⁷

Net ir tais atvejais, kai šeima suvokia švietimo naudą, socialinis spaudimas ar ekonominis pažeidžiamumas gali skatinti laikytis visuomenėje nusistovėjusių normų. Tyrimo metu surinkti empiriniai duomenys leidžia daryti prielaidą, kad KP sukuria ekonominį spaudimą neištekinti dukrų nesulaukus tam legalaus santuokos amžiaus, tačiau ji pati savaime nėra pajėgi transformuoti patriarchalinių normų, kraičio sistemos ar lyčių hierarchijų. Todėl ilgalaikiams pokyčiams būtinas platesnės socialinės, švietimo ar bendruomenės intervencijos, orientuotos į struktūrinių vaikų santuokų priežasčių mažinimą ir ilgalaikę mergaičių ir jaunų moterų įgalinimo strategiją.

³⁵ Autorės interviu su JVS vidurinės mokyklos mokine Anika, 2019 m. rugpjūčio 8 d.

³⁶ Autorės interviu su JVS vidurinės mokyklos matematikos mokytoja Chandrima, 2019 m. liepos 30 d.

³⁷ Autorės interviu su JVS vidurinės mokyklos darbuotojais Asha, 2019 m. liepos 30 d.

Išvados

Šiame darbe atlikta empirinė analizė leido nustatyti, kad vaikų santuokų praktikos XXI amžiaus Indijoje išlieka kompleksišku ir sudėtingu socialiniu reiškiniu, kurio egzistavimą lemia įvairi tarpusavyje susijusių socialinių, ekonominių ir kultūrinių aplinkybių visuma: įsitvirtinusios kultūrinės tradicijos, patriarchalinės lyčių normos, šeimos garbės samprata, taip pat ribotos mergaičių švietimo galimybės bei skurdas. Etnografinio lauko tyrimo metu surinkti duomenys ir empirinėje darbo dalyje nagrinėtas VBV įsteigtos KP programos atvejis parodė, kad vaikų santuokų praktikų egzistavimui VB turi keli tarpusavyje vienas kitą veikiantys veiksniai: šeimų ekonominis pažeidžiamumas, patriarchalinės lyčių normos, ribota mergaičių ir jaunų moterų sprendimų priėmimo autonomija, ribotos galimybės dalyvauti švietimo sistemoje ir nepakankama teisinė apsaugos sistema. Todėl tyrimo metu gauti duomenys leidžia manyti, kad vaikų santuokos yra struktūrinės nelygybės išraiška, kurioje mergaičių ar jaunų moterų gyvenimo trajektorija dažnu atveju apibrėžiama per santuokos, šeimos garbės ir socialinio paklusnumo sampratas.

Nors Indijoje jau dešimtis ir net šimtus metų veikia įtvirtintos nacionalinės teisinės iniciatyvos, bandančios riboti vaikų santuokų praktikas ir ginti vaikų (šiuo atveju – mergaičių) bei moterų socialines ir ekonomines teises, empirinė analizė parodė, kad formalus draudimas savaime nėra pakankamas suvaldyti žalingų praktikų egzistavimą, kai ankstyvos mergaičių santuokos bendruomenės ar šeimos lygmeniu yra suvokiamos kaip socialiai priimtinas, ekonomiškai racionalus ar moraliai pageidautinas sprendimas. Tai leidžia daryti išvadą, kad Indijos teisinė sistema iš savęs viena nėra pajėgi veiksmingai mažinti vaikų santuokų praktikas, kai ši vietos bendruomenėse ir net kai kuriose valdžios struktūrose (priklausomai nuo konkrečios valstijos konteksto), pasižymi skirtingu administraciniu pajėgumu ir skiria ne vienodą politinį prioritetą šiai problemai spręsti.

Empiriniai duomenys rodo, kad ilgesnis mergaičių dalyvavimas švietimo sistemoje atitolina ankstyvų santuokų tikimybę ir kartu keičia mergaičių socialinį statusą šeimoje ir bendruomenėje. Tai leidžia geriau suprasti per KP programos veikimo struktūrą ir daromos įtakos pavyzdžius. Derindama finansinę paramą su mergaičių dalyvavimu švietimo sistemoje ir santuokos atidėjimu, KP programa sukuria alternatyvą ankstyvai santuokai ir suteikia šeimoms materialų argumentą atidėti dukters santuoką bent iki tam

legalaus santuokos amžiaus. Visų pirma, programa didina mergaičių mokymosi tęstinumą ir sudaro prielaidas ilgiau išlikti ugdymo sistemoje. Antra, ji mažina ankstyvos santuokos tikimybę, nes finansinės paramos gavimas tiesiogiai siejamas su santuokos atidėjimo bent iki pilnametystės, sąlyga. Trečia, programa skatina žvelgti į mergaites ir jaunas moteris kaip į įgalintą ir pilnai visuomenėje funkcionuojantį objektą, kurio gyvenimo trajektorija priklauso ne nuo šeimos ar bendruomenės lūkesčių, o nuo jos pačios asmeninių sprendimų.

Nors KP programos veiksmingumą vaikų santuokų praktikų kontekste patvirtina ir tokios tarptautinės organizacijos kaip UNICEF ir UNFPA, kartu tyrimas parodė, kad KP poveikis reikalauja ir kritinio vertinimo. Programoje taikomos finansinės paskatos tampa veiksmingos tuomet, kai ankstyvos santuokos rizika kyla iš šeimos ekonominio nesaugumo. Nepaisant to, mergaičių dalyvavimas švietimo sistemoje savaime negali būti laikomas pakankamu argumentu šeimoms atidėti santuoką, jei išsilavinimas nėra suvokiamas kaip realią socialinę ar ekonominę vertę kurianti galimybė. Šio modelio poveikis tampa ribotas ir tais atvejais, kai sprendimus dėl mergaitės santuokos lemia giliai įsitvirtinusios patriarchalinės normos, garbės ir statuso išsaugojimas ar bendruomenės spaudimas.

Pateikiamos rekomendacijos remiantis tyrimo gautais duomenimis:

1. Stiprinti švietimo prieinamumą ir jo tęstinumą. Vaikų santuokų prevencija turėtų būti siejama ne tik su formaliu mergaičių įtraukimu į ugdymo sistemą, bet ir suteikiant realias galimybes tęsti mokslą, daugiau dėmesio skiriant tolimesnėms perspektyvoms naudotis K2 ir K3 programos švietimo ir ekonominio įgalinimo kryptimis. Be šių galimybių ankstyvos santuokos rizika gali būti tik atidedama, bet ne iš esmės mažinama;
2. Kompleksinė parama socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamoms šeimoms pasitelkiant platesnes socialines apsaugos priemones. Empiriniai tyrimo rezultatai rodo, kad ankstyvų santuokų rizika kyla iš skurdo, ekonominio nesaugumo ir mergaičių bei jaunų moterų ribotų galimybių save įgalinti;
3. Būtina nuosekli strategija edukuojant apie patriarchalinių normų ir bendruomenių įtakos daromą žalą, kurios vaikų santuokų praktikas pateisina kaip socialiai priimtina ar morališkai pagrįstą normą.

Tolesni tyrimai galėtų būti nukreipti keliomis kryptimis:

1. Svarbi tolesnių tyrimų kryptis galėtų būti KP programoje dalyvavusių jaunų moterų patirties analizė, kuri leistų papildyti programos kiekybinių duomenų

rodiklius. Pavyzdžiui, kaip tam tikriems sprendimams įtakos turėjo šeimos ar bendruomenės nariai, mokymo ugdymo darbuotojai;

2. Tikslinga būtų analizuoti ir ilgalaikį KP poveikį mergaičių gyvenimo trajektorijoms. Pavyzdžiui, ne tik tai, ar programa atideda santuoką, bet ir tai, ar ji padidina mergaičių galimybes siekti aukštesnio išsilavinimo, įsidarbinti ir išlaikyti didesnę savarankiškumą suaugus;
3. Siūlytina KP programos poveikį tirti pagal kastą, religiją, gyvenamąją vietą ir šeimos socialinį statusą, nes vaikų santuokų praktikų rizika yra ne vienodai pasiskirsčiusi skirtingose visuomenės sluoksniuose.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, kad VBV iniciatyva įsteigta sąlyginės piniginės paramos programa KP, yra reikšminga vaikų santuokų praktikų prevencinė priemonė, sudaranti prielaidas ankstyvų santuokų atidėjimui, nes finansinę paramą sieja su mergaičių mokymosi tęstinumu ir išlikimu nesusituokus bent iki sulaukiant legalaus santuokos amžiaus. Būtent tokiu būdu KP turi tiesioginės įtakos mergaičių dalyvavimui švietimo sistemoje, ypač tais atvejais, kai toks šeimos sprendimų priėmimas dėl dukrų likimų yra paremtas ekonominiu pažeidžiamumu. Kad būtų pasiektas dar efektyvesnis rezultatas ilgalaikėje perspektyvoje, labai svarbu stiprinti švietimo prieinamumą, efektyvią socialinę apsaugą ir finansinius įrankius, leisiančius mergaitėms ir jaunoms moterims pačioms priimti sprendimus dėl savo ateities pasirinkimų.

Bibliografijos sąrašas

Pirminiai šaltiniai

Teisės aktai ir norminiai dokumentai

1. Age of Consent Act 1891. *Age of Consent Act* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://ia600502.us.archive.org/12/items/in.ernet.dli.2015.513664/2015.513664.Age-Of.pdf>> [žiūrėta 2026 02 06].
2. Aiyar, A. S. Srinivasa 1930. *Child Marriage Restraint Act (Act XIX of 1929)* [interaktyvus], Mylapore, Madras: The Law Publishing Company. Prieiga: <<https://dspace.gipe.ac.in/xmlui/bitstream/handle/10973/29529/GIPE-112577-01.pdf>> [žiūrėta 2026 02 08].
3. Child Marriage Restraint Act 1929. *Child Marriage Restraint Act, 1929* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.indiacode.nic.in/repealedfileopen?rfilename=A1929-19.pdf>> [žiūrėta 2026 02 27].
4. Government of India 2005. *Protection of Women from Domestic Violence Act, 2005* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/15436/1/protection_of_women_from_domestic_violence_act%2C_2005.pdf> [žiūrėta 2026 01 05].
5. India Code 2009. *The Right of Children to Free and Compulsory Education Act, 2009* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/13682/1/rte_act_2009.pdf?utm_source=chatgpt.com> [žiūrėta 2026 05 10].
6. The Prohibition of Child Marriage Act, 2006 [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/15943/1/the_prohibition_of_child_marriage_act%2C_2006.pdf> [žiūrėta 2025 11 04].
7. The Hindu Marriage Act 1955. *The Hindu Marriage Act, 1955* [interaktyvus]. Prieiga: <https://highcourtchd.gov.in/hclsc/subpages/pdf_files/4.pdf> [žiūrėta 2025 12 07].

Oficialūs dokumentai, programų puslapiai ir statistiniai šaltiniai

8. Census of India 2011. *Sex Ratio in India* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.census2011.co.in/sexratio.php>> [žiūrėta 2025 11 09].
9. Census of India 2021. *Haryana Population 2021 Census, Sex Ratio, Density, Literacy* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://censusofindia2021.com/haryana-population-2021-census-data/>> [žiūrėta 2025 11 09].
10. Government of India n. d. *About Integrated Child Development Services* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://icds.gov.in/en/about-us>> [žiūrėta 2026 03 03].
11. Government of Odisha n. d. *Kishori Shakti Yojana* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://impart.org.in/project/kishori-shakti-yojna/>> [žiūrėta 2026 03 03].
12. Government of West Bengal (a) n. d. *Kanyashree Prakalpa: Dashboard Report* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.wbkanyashree.gov.in/kp_dashboard_report.php> [žiūrėta 2026 03 06].
13. Government of West Bengal n. d. *Kanyashree Prakalpa: Objectives* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.wbkanyashree.gov.in/kp_4.0/kp_objectives.php> [žiūrėta 2026 03 18].
14. Government of West Bengal (b), South 24 Parganas n. d. *Lakshmir Bhandar* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://s24pgs.gov.in/lakshmir-bhandar/>> [žiūrėta 2026 04 02].
15. Government of West Bengal (c), Uttar Dinajpur n. d. *Rupashree Prakalpa: Scheme Design* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://uttardinajpur.gov.in/rupashree-prakalpa/>> [žiūrėta 2026 04 02].
16. Government of West Bengal n. d. *Kanyashree Prakalpa: Scheme* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.wbkanyashree.gov.in/kp_scheme.php> [žiūrėta 2026 03 21].
17. Government of West Bengal (e) n. d. *Kanyashree Prakalpa: Dashboard Report* [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.wbkanyashree.gov.in/kp_dashboard_report.php> [žiūrėta 2026 05 03].
18. Government of West Bengal, West Bengal State Council of Higher Education n. d. *Scholarship: Financial Support of the Government to the students*

- [interaktyvus]. Prieiga: <<https://wbsche.wb.gov.in/scholarship>> [žiūrėta 2026 04 01].
19. Ministry of Women and Child Development 2021. *About us* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.wcd.gov.in/ministry/about-us>> [žiūrėta 2021 12 15].
20. National Commission for Protection of Child Rights n. d. *About NCPCR* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://ncpcr.gov.in/about-ncpcr>> [žiūrėta 2025 12 12].
21. United Nations n. d. *Initiative: Kanyashree Prakalpa* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://publicadministration.un.org/unpsa/innovation-hub/Winners/2017-Winners/Kanyashree-prakalpa>> [žiūrėta 2026 02 28].
22. United Nations n. d. *Achieve Gender Equality and Empower All Women and Girls* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://sdgs.un.org/goals/goal5>> [žiūrėta 2026 02 28].
23. International Institute for Population Sciences (IIPS) and ICF 2017. *National Family Health Survey (NFHS-4): West Bengal fact sheet*. Mumbai: IIPS.
24. International Institute for Population Sciences (IIPS) and ICF 2021. *National Family Health Survey (NFHS-5)*, Mumbai: IIPS.

Klasikinių tekstų leidimai ir vertimai

25. Olivelle, Patrick 1999. *Dharmasūtras: The Law Codes of Ancient India*. New York: Oxford University Press.
26. Olivelle, Patrick 2005. *Manu's Code of Law: A Critical Edition and Translation of the Mānava-Dharmaśāstra*. New York: Oxford University Press.

Antriniai šaltiniai

Mokslinė literatūra

27. Ahmed, Shamima 2011. „The Impact of NGOs on International Organizations: Complexities and Considerations”. *Brooklyn Journal of International Law* 36, 3: 817-871.

28. Baird, Sarah J., Craig McIntosh, Berk Özler 2011. *Cash or Condition? Evidence from a Cash Transfer Experiment*. Policy Research Working Paper 5259. Washington, DC: World Bank.
29. Bicchieri, Cristina 2017. *Norms in the Wild: How to Diagnose, Measure, and Change Social Norms*. Oxford: Oxford University Press.
30. Banerjee, Subarna, Sen 2024. *Persistent Effects of a Conditional Cash Transfer: A Case of Empowering Women through Kanyashree Prakalpa in India*. *Journal of Population Economics* 37, 4:66.
31. Chiplunkar, Gaurav, Weaver Jeffrey 2023. „Marriage Markets and the rise of Dowry in India”. *Journal of Development Economics*, 164, 103115 [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304387823000706?via%3Dihub>> [žiūrėta 2026 05 13].
32. Čiubrinskas, Vytis 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
33. Field, Erica, Attila Ambrus 2008. „Early Marriage, Age of Menarche and Female Schooling Attainment in Bangladesh”. *Journal of Political Economy*, 116, 5: 881–930.
34. Gupte, Manisha 2013. „Caste Ideology and Patriarchy in Rural Maharashtra”. *Economic and Political Weekly*, 48, 18: 72-81.
35. Jha, Jyotsna, Nandita Bhatla, Shireen Jejeebhoy et al. 2016. *Reducing Child Marriage in India: A Model to Scale up Results*. New Delhi: Centre for Budget and Policy Studies and UNICEF.
36. Kabeer, Naila 2005. „Gender Equality and Women’s Empowerment: A Critical Analysis of the Third Millennium Development Goal 1”. *Gender & Development*, 13, 1: 13–24.
37. Mackie, Gerry, John LeJeune 2009. *Social Dynamics of Abandonment of Harmful Practices: A New look at the Theory*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
38. Marcus, George E. 1995. „Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography”. *Annual Review of Anthropology*, 24: 95–117.

39. Mathur, Sanyukta, Margaret Greene, Anju Malhotra 2003. *Too Young to Wed: The Lives, Rights and Health of Young Married Girls*. Washington, DC: International Center for Research on Women.
40. Menski, Werner 2003. *Hindu Law: Beyond Tradition and Modernity*. New Delhi: Oxford University Press.
41. Nanda, Serena 2000. *Gender Diversity: Crosscultural Variations*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.
42. Nirantar Trust 2015. *Early and Child Marriage in India: A Landscape Analysis*. New Delhi: Nirantar Trust.
43. Petružytė, Donata 2009. „Atliekų rinkėjų subkultūra”. *Grupės ir aplinkos*, 1: 247–260.
44. Razvi, Meena, et al. 2004. *Women's Socio-economic Development in India: The Role of Non-governmental Organizations*. DeKalb, IL: Northern Illinois University.
45. Sen, Amartya K. 1990. „Gender and Cooperative Conflicts”, iš *Persistent Inequalities: Women and World Development*, ed. Irene Tinker. New York: Oxford University Press, 123–149.
46. Shiva, Vandana 2017. „Child Marriage under Hindu Personal Law: Factum Valet or an Issue for Protection of Human Rights of Women”. *ILI Law Review* 1: 1:20.

Tarptautinių organizacijų, NVO ir politikos analizės ataskaitos

47. Rashmi, Shetty, ActionAid Association India 2021. *Child Protection Laws in India* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.actionaidindia.org/blog/child-protection-laws-in-india/>> [žiūrėta 2025 11 18].
48. Girls Not Brides n. d. *Child Marriage Atlas: Niger* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.girlsnotbrides.org/learning-resources/child-marriage-atlas/atlas/niger/>> [žiūrėta 2026 03 21].
49. Human Rights Watch 2019. „You Should Be Worried about the Woman Shortage”, *World Report 2019* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/global-0#>> [žiūrėta 2021 11 09].

50. International Center for Not-for-Profit Law 2021. *India, Civic Freedom Monitor* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.icnl.org/resources/civic-freedom-monitor/india>> [žiūrėta 2025 12 18].
51. Scottish Government n. d. *Third Sector* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.gov.scot/policies/third-sector/>> [žiūrėta 2025 11 17].
52. The Civil India n. d. *Kolkata Metropolitan Region* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://www.thecivilindia.com/pages/infra/kolkata-metropolitan-region.html>> [žiūrėta 2026 02 09].
53. The Fifth Sector n. d. *Transforming Places and Organisations through Culture, Creativity and Technology* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.thefifthsector.co.uk>> [žiūrėta 2025 12 20].
54. UNFPA 2025. *Investment Case for Reducing Child Marriage and Adolescent Pregnancy in Bihar*, New York: UNFPA.
55. UNFPA, UNICEF 2018. *Child Marriage: A Mapping of Programmes and Partners in Twelve Countries in East and Southern Africa*. Johannesburg: UNFPA East and Southern Africa Regional Office.
56. UNICEF 2018. *Child Marriage: Latest Trends and Future Prospects*. New York: UNICEF.
57. UNICEF 2019. *Ending Child Marriage: A Profile of Progress in India*. New Delhi: UNICEF.
58. UNICEF 2021. *Child Marriage Country Profile: India*. New York: UNICEF.
59. UNICEF 2023. *A Profile of Child Marriage in South Asia*. New York: UNICEF.
60. UNICEF 2023. *Ending Child Marriage: A Profile of Progress in India*. New York: UNICEF.

Žiniasklaidos pranešimai

61. Banerjea, Sreya 2020. „Three Indian Brides Who Were Sold Spoke to Me. This Is Their Story”. *The Print*, spalio 6 d., 2020. [interaktyvus]. Prieiga: <<https://theprint.in/opinion/three-indian-brides-who-were-sold-spoke-to-me-this-is-their-story/515761/>> [žiūrėta 2025 11 11].
62. Bhalla, Nita 2017. „Child Brides Are on the Rise in India’s Towns and Cities: Report”, *Reuters*, birželio 2 d., 2017 [interaktyvus]. Prieiga:

- <<https://www.reuters.com/article/us-india-childmarriage-idUSKBN18T1DN>> [žiūrėta 2005 09 09].
63. Singh, Shiv Sahay 2019. „Kanyashree Stipends Are No Shield against Trafficking”, *The Hindu*, kovo 4 d., 2019 [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.thehindu.com/news/national/kanyashree-stipends-are-no-shield-against-trafficking/article26420349.ece>> [žiūrėta 2025 09 15].
64. Sura, Ajay 2021. „Marriage Valid If Minor Doesn’t Call It Void at 18: Punjab and Haryana HC”, *The Times of India*, rugsėjo 20 d., 2021 [interaktyvus]. Prieiga: <<https://timesofindia.indiatimes.com/city/chandigarh/marriage-valid-if-minor-doesnt-call-it-void-at-18-hc/articleshow/86352662.cms>> [žiūrėta 2025 11 09].
65. The Economic Times 2017. „West Bengal Government Receives Prestigious UN Award”, *The Economic Times*, birželio 24 d., 2017 [interaktyvus]. Prieiga: <<https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/west-bengal-government-receives-prestigious-un-award/articleshow/59300137.cms>> [žiūrėta 2025 09 14].

Kita

66. Bajaj Finserv n. d. *Kanyashree Prakalpa 2026: Online Application, Eligibility, and Scholarship Status guide* [interaktyvus]. Prieiga: <<https://www.bajajfinserv.in/kanyashree-prakalpa-scheme-eligibility-status>> [žiūrėta 2026 04 01].
67. Karmakar, J. 2024. „Assessing the Impact of kanyashree Prakalpa in the Social Development of West Bengal”. *Impact and Policy Research Review* 2, 2:10-20.

Priedai

Priedas Nr. 1

Tyrimo metu atsirinktos keturios skirtingos VB apskritys: Nadija, Šiaurinis 24-asis Parganas, Hoara ir Kalkuta. Tyrimo metu visos apskritys buvo aplankytos, tačiau tik Šiaurinio 24-ojo Pargano mokyklos sutiko bendradarbiauti atliekant tyrimą.

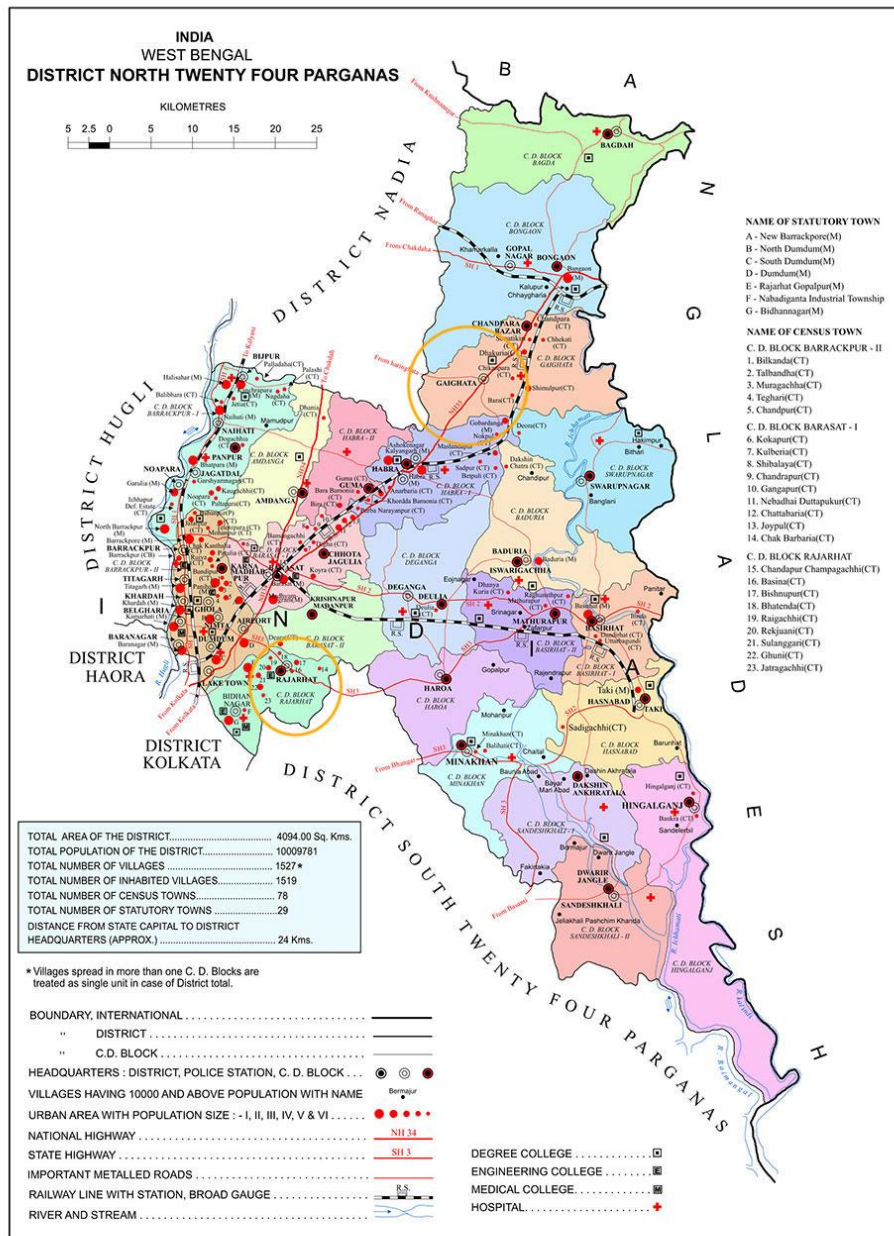

Šaltinis: Maps of India [interaktyvus]. Prieiga:

<<https://www.mapsofindia.com/maps/westbengal/westbengal-district.htm>> [žiūrėta 2026-01-15].

Priedas Nr. 2

Šiaurinio 24-ojo Pargano žemėlapis. Jame oranžiniais apskritimais pavaizduoti rajonai, kuriuose buvo geografiškai išsidėsčiusios tyrime dalyvavusios mokyklos: Gaighata viršuje, Rajarhatas kairėje per vidurį.

Šaltinis: North 24 Parganas District [interaktyvus]. Prieiga:

<<https://www.north24parganas.gov.in/blocks>> [žiūrėta 2026-01-15].

Priedas Nr. 3

Viešojoje miesto erdvėje kabantis plakatas vaizduojantis KP mergaičių ateities galimybes ir perspektyvas. Kairėje pusėje apačioje esantis ženklas indikuoja, kad reklaminis plakatas susijęs su KP programa.

Šaltinis: iš asmeninio archyvo atliekant etnografinį lauko tyrimą, 2019 m. liepos 27 d., Kalkuta, Indija.

Priedas Nr. 4

Interviu ir individualūs pokalbiai su informantais.

Raudona spalva pažymėti interviu iš JVS vidurinės mokyklos.

Žalia spalva pažymėti interviu iš MSK medresės (pusiau privati mokykla, išlaikoma vietinių maldininkų ir VB).

Orandžine spalva pažymėti interviu iš CVM medresės.

Mėlyna – kiti interviu.

Šiame priede pateikiami tik tie interviu, kurių transkripcijos buvo naudojamos šiame tyrimo darbe.

Nr.	Vardas / amžius	Gyvenamoji vieta	Šeimyninė arba socialinė padėtis / vaikai	Darbo pobūdis	Vieta, kurioje buvo apklausta	Kokiu būdu apklausta	Interviu atlikimo data
1	Roshni Sen / nežinoma	Kalkuta	Nežinoma / nežinoma	Techninio švietimo, mokymo ir įgūdžių ugdymo departamento vyr. sekretorė	VBV	Gyvai	2019-07-23
2	Pragga / 45	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Ištekėjusi / 1	HDWS organizacijos darbuotoja	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
3	Priya / 43	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Ištekėjusi / 1	HDWS organizacijos savanorė	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
4	Šomina / nežinoma	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Ištekėjusi / 3	HDWS organizacijos darbuotoja	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
5	Asha / nežinoma	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Nežinoma / nežinoma	JVS vidurinės mokyklos darbuotoja	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
6	Anjun	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Nežinoma / nežinoma	JVS vidurinės mokyklos darbuotojas	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
7	Kunal / 53	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė	Vedęs / 1	Metalo suvirinimo darbininkas	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30

		mokykla					
8	Meena / 42	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Ištekėjusi / 2	Augina daržoves ir jas pardavinėja	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
9	Isha / 39	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Ištekėjusi / 1	Augina daržoves ir jas pardavinėja	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30
10	Neha / 18	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi MSK medresė	Moksleivė / 0	Paskutinės klasės moksleivė MSK medresėje	MSK medresėje	Gyvai	2019-08-13
11	Aparna / 18	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi MSK medresė	Moksleivė / 0	Paskutinės klasės moksleivė MSK medresėje	MSK medresėje	Gyvai	2019-08-13
12	Anika / 0	Kaimo gyvenvietė, kurioje įsikūrusi JVS vidurinė mokykla	Moksleivė / 0	11 klasės moksleivė JVS vidurinėje mokykloje	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-08-08
13	Chandrima / nežinoma	Miestelis Gaighata, apie 12 km nutolęs nuo JVS vidurinės mokyklos	Nežinoma / nežinoma	JVS vidurinės mokyklos matematikos mokytoja	JVS vidurinėje mokykloje	Gyvai	2019-07-30

Priedas Nr. 5

DIRBTINIO INTELEKTO (DI) NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Studentė: Samanta Galinaitytė

Baigiamojo darbo tema: Paauglių mergaičių santuokos Indijoje XXI amžiuje:
Kanyashree Prakalpa atvejo analizė

Vadovaudamasi „Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairėmis“, patvirtinu, kad rengdama šį baigiamąjį darbą:

1. **Prisiimu atsakomybę** už viso darbe pateikto turinio kūrimą ir jo originalumą. Patvirtinu, kad generatyvinio DI įrankiai buvo naudojami tik kaip pagalbinė priemonė, o ne kaip darbo bendraautoris ar autorius.

2. **Atlikau turinio patikrą (validaciją).** Visi DI sugeneruoti faktai, nuorodos ir duomenys buvo patikrinti pirminiuose šaltiniuose.

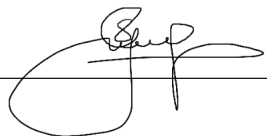
3. **Užtikrinau duomenų saugą.** Į DI sistemas nekėliau konfidencialių tyrimo duomenų, asmens duomenų ar nepublikuotos medžiagos.

4. **Pateikiau įrodymus.** Tais atvejais, kai buvo generuojamas didesnės apimties tekstas ar turinys, visa generavimo išklotinė (transkripcija) pateikiama darbo prieduose (kaip nurodyta lentelėje žemiau).

DI įrankių naudojimo ataskaita:

DI įrankis (nurodomas pavadinimas ir versija)	Naudojimo tikslas (trumpai identifikuojama, ką darėte?)	Taikymo vieta darbe (skyrius / puslapis)	Studento indėlis ir validacija (kaip pakeitėte ar patikrinote rezultatą?)	Ar pridėta išklotinė? (Priedo Nr.)
ChatGPT-4o	Naudotas formuluočių tobulinimui, teksto struktūravimui ir tinkamiausių teorinių prieigų	Įvade, teorinėje, išvadų ir bibliografinėje dalyse.	Sugeneruotos formuluotės buvo kriitiškai peržiūrėtos, atrinktos ir pritaikytos darbo kontekstui.	Ne, išklotinė nepridėta.

	atrankai.		Galutinės formuluotės ir faktiniai teiginiai buvo savarankiškai patikrinti remiantis moksliniais ir oficialiais šaltiniais.	
--	-----------	--	--	--

Studentės parašas: Data: 2026-04-27

SUMMARY

This Master's thesis examines the practice of early marriages among girls in twenty-first-century India through the case study of the "Kanyashree Prakalpa" programme in West Bengal. The aim of the thesis is to analyse the phenomenon of girls' marriage practices and to assess the programme's impact on girls' and young women's empowerment and the reduction of early marriages. Based on ethnographic field research conducted in three educational institutions in the North 24 Parganas district of West Bengal, the study shows that the persistence of child marriage is shaped by interrelated social, economic, cultural and institutional factors. The findings indicate that girls' continued participation in education is one of the key conditions for child marriage prevention. The analysis also suggests that linking financial support to girls' continued schooling and the postponement of marriage until adulthood can function as an important preventive and empowering measure, particularly when early marriage is driven by family economic insecurity. In the long term, reducing child marriage requires a comprehensive approach that includes improved access to education, stronger economic support for families, more effective involvement of non-governmental organisations, and a consistent state strategy aimed at transforming social and gender norms.

This thesis may be useful for researchers, policymakers, non-governmental organisations and education sector representatives interested in child marriage prevention, girls' empowerment, access to education and social norms change.